

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
кафедра педагогіки та методики початкової освіти**

**Формування соціальної успішності молодших
школярів у процесі навчання**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти –другий (магістерський)

Виконала:

**Студентка 2 курсу, 213 м.з. групи
Боднарюк Юлія Андріївна**

Керівник:

**кандидат педагогічних наук,
доцент Костащук О.І.**

***До захисту допущено
на засіданні кафедри***

протокол № 4 від 04 листопада 2025 р

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

АНОТАЦІЯ

Боднарюк Ю.А. Формування соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання. – Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття ОКР «Магістр» зі спеціальності 013 Початкова освіта. Чернівецький нац. ун-т імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2025. 95 с.

У кваліфікаційній роботі здійснено *аналіз* теоретико-методологічних засад проблеми формування соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання. *Визначено* соціальна успішність молодших школярів у процесі навчання – як інтегративне утворення, що містить здатності до пізнання, оцінювання та вміння керувати власною поведінкою під час взаємодії з метою досягнення оптимальних результатів у навчання.

Доведено, що формування соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання буде успішним за дотримання наступних психолого-педагогічних умов, як: 1) *створення комфортного освітнього середовища розвивального спрямування*; 2) *забезпечення ситуації успіху під час взаємодії учнів із дорослими*; 3) *запровадження різних завдань розвивального характеру*; 4) *налагодження групової взаємодії молодших школярів під час навчання*.

Ключові слова: успіх, мотив, соціальна успішність, мотивація досягнення успіху, формування соціальної успішності.

ABSTRACT

Bodnaryuk Y.A. Formation of social success of younger schoolchildren in the learning process. - Manuscript. Manuscript Master's Degree Program for Master's Degree in Specialty 013 Primary Education. – Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. – Chernivtsi, 2025.95p.

The qualification work analyzes the theoretical and methodological foundations of the problem of forming social success of junior schoolchildren in the learning process. The social success of junior schoolchildren in the learning process is defined as an integrative formation that includes the ability to learn, evaluate and manage one's own behavior during interaction in order to achieve optimal learning results.

It has been proven that the formation of social success of younger schoolchildren in the learning process will be successful if the following psychological and pedagogical conditions are observed, such as: 1) creating a comfortable educational environment of a developmental nature; 2) ensuring a situation of success during the interaction of students with adults; 3) introducing various tasks of a developmental nature; 4) establishing group interaction of younger schoolchildren during learning.

Keywords: success, motive, social success, motivation to achieve success, formation of social success. Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____Ю.А.Боднарюк

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ УСПІШНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	8
1.1 Сутнісна характеристика поняття «соціальна успішність» особистості у науковій літературі	8
1.2 Специфіка прояву соціальної успішності молодших школярів	19
у процесі навчання	19
РОЗДІЛ 2 ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ УСПІШНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ.....	34
2.1 Організація та діагностичний інструментарій дослідження соціальної успішності молодших школярів	34
2.2 Емпіричне дослідження рівнів сформованості соціальної успішності молодших школярів	43
2.3 Обґрунтування психолого-педагогічних умов формування соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання	57
Висновки до розділу 2	67
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73
ДОДАТКИ	81
Додаток А	81
Формування соціальної успішності молодших школярів:	81
конструктор для роботи з учнями	81
Додаток Б	84

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Активізація трансформаційних соціальних процесів посилила вплив на соціальну ситуацію формування особистості здобувачів освіти. Сучасний соціум актуалізує питання щодо соціальної успішності особистості, здатної ефективно розв'язувати важливі проблеми у суспільстві, що стає можливим через освіченість, сформовану систему особистісних цінностей та моральних переконань, адекватною самооцінкою та самоповагою, чіткими прагненнями та мотивами, вольовими зусиллями, соціальним та емоційним інтелектом людини.

Соціальна успішність активно починає проявлятися у молодшому шкільному віці шляхом залучення учнів у процес навчання. Сформована соціальна успішність учнів молодшого шкільного віку під час навчання дозволяє ефективно вирішувати завдання Нової української школи, що визначають розвиток наскрізних умінь як фундамент усіх компетентностей людини. Саме тому обґрунтування педагогічних умов формування соціальної успішності здобувачів початкової освіти під час навчання виступає пріоритетним завданням педагогічної науки та практики.

Стан дослідження проблеми. Вирішення питання формування соціальної успішності учнів молодшого шкільного віку визначено у напрямках, що перегуються із становленням особистості, що, в свою чергу, досліджували такі науковці, як І. Бех, А. Дусавицький, С. Максименко, Г.Костюк, , А. Маслоу, В. Моргун, Ю. Приходько, О.Ткаченко та ін. Формування поняттєвого мислення та розумових здібностей учнів виступали предметом дослідження у працях Д. Богоявленської, О.Митника, Г. Костюка, А. Фурмана, М. Холодної та ін.

У науковому доробку Ш. Амонашвілі, О.Митника, Н.Михальчук, О.Киричука, О. Савенкова, В. Хуторського та ін. віднаходимо питання щодо зв'язку інтелекту та мовлення учнів, формування особистості із креативним мисленням та вмінням здійснювати самокритику тощо. Проблема формування соціального інтелекту презентована у працях Дж. Гілфорд, Ж.Годфруа, Д.Векслер, Р. Стернберг та ін. Зокрема, науковці доводять, що

значні показники прояву емоційного інтелекту досить ефективно впливають на: успішність життєдіяльності людини (С. Вольф, К.Коган, Р. Купер та ін.); досягнення високих результатів у навчанні (Л. Києнко-Романюк, Л.Московець, О.Новак, А. Подорожня, Л.Співак та ін.); процес налагодження соціалізації міжособистісної (О. Власова, Р. Вайнола, Ю. Давидова та ін.).

Особливості формування мотивації та розвиток процесу успішності учнів розкривали: Н. Немов, Я. Коломинський, О. Савченко, О.Шукалова та ін. Щодо розкриття різноманітних аспектів питання формування соціальної успішності особистості, то тут цінними є праці: А. Бандура, І. Малишева, Г.Пономарьова, А.Тугушева, Л. Бевзенко, К. Безрук, М. Бойченко, Є.Кучеренко, В.Кириченко, В. Москаленко, О. Матвієнко, В. Нечерда, Є.Савін, Н. Соколовська, А. Ярема та ін.

Педагогічний аспект розвитку соціальної успішності учнів молодшого шкільного віку проаналізовано у роботах: Е.Варламової, Н. Баранець, С.Кожакіної, Л.Казимірської, В. Пятуніної та ін., а розкриттю психологічних особливостей досліджуваного процесу присвячені праці - А. Мунтян О.Митника та ін.

Отже, здійснений аналіз наукових праць засвідчив, що питання розвитку соціальної успішності учнів молодшого шкільного віку під час навчання не було предметом окремих досліджень науковців як вітчизняних так і зарубіжних. Це свідчить про ряд суперечностей між: реальною потребою соціуму в особистостях, які можуть ефективно існувати та розвиватися у світі та практикою умов формування особистості учнів молодшого шкільного віку, що склалася традиційно у початковій школі і не завжди дозволяє успішно здійснювати процес формування соціальної успішності; соціальним, педагогічним потенціалом навчання у межах формування соціальної успішності та відсутністю оптимальних педагогічних умов реалізації даного процесу.

Зважаючи на реальну потребу щодо формування соціальної успішності молодших школярів, її вплив на вироблення наскірзних умінь, які є базовими для всіх компетентностей, визначених положеннями Законів України «Про

освіту», «Про загальну середню освіту», Конвенцією про права дитини; завданням Концепції НУШ, Концепцією розвитку педагогічної освіти, Державного стандарту початкової загальної освіти, - на ефективність освітньої діяльності.

Таким чином, практична цінність проблеми формування соціальної успішності молодших школярів, недостатній рівень її розкриття у межах науки, зумовили вибір теми дослідження **«Формування соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання»**.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні психолого-педагогічних умов формування соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити сутнісну характеристику поняття «соціальна успішність» особистості у наукових дослідженнях.
2. Проаналізувати структуру та особливості прояву соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання.
3. Провести емпіричне дослідження рівнів сформованості соціальної успішності учнів.
4. Обґрунтувати психолого-педагогічні умови формування соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання.

Об'єкт дослідження – процес формування соціальної успішності молодших школярів.

Предмет дослідження – психолого-педагогічні умови формування соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання.

Методи дослідження: *теоретичні* – узагальнення та порівняння наукових фактів щодо формування соціальної успішності учнів молодшого шкільного віку; аналіз психологічних аспектів змісту та особливостей прояву соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання; розкриття структури та визначення критеріїв з відповідними показниками соціальної успішності;

емпіричні – анкетування, бесіда; констатувальний експеримент, психодіагностичні методики «Що мені подобається у школі», «Дослідження мотивації учнів до навчання», тестування, опитування; спостереження за учнями щодо виявлення специфіку прояву соціальної успішності у процесі навчання.

Теоретичне значення результатів дослідження полягає в обґрунтуванні поняття *«соціальна успішність молодших школярів»*, визначенні структури та розкритті специфіки прояву соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання. Теоретично виокремлено та практично обґрунтовано ряд оптимальних педагогічних умов процесу формування соціальної успішності учнів.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що подані у роботі методики, педагогічні умови формування соціальної успішності молодших школярів можуть бути використані в освітньому процесі школи. Матеріали результатів дослідження можуть бути використані викладачами під час викладання курсів та здобувачами освіти – на етапі проходження педагогічної практики, саме: проведення уроків/виховних заходів з метою формування соціальної успішності молодших школярів.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ УСПІШНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1 Сутнісна характеристика поняття «соціальна успішність» особистості у науковій літературі

Даний розділ присвячений представленню результатів здійсненого теоретичного аналізу змісту таких понять дослідження як: особистість, успішність, успіх, соціальний успіх – з метою розкриття ключового феномену дослідження, а саме, соціальної успішності особистості.

Зазначимо, що термінологічно категорія «соціальна успішність особистості» містить термінополе понять: «особистість», «успіх», «соціальний успіх» та «успішність».

Для початку слід проаналізувати провідні наукові підходи щодо трактування поняття особистості. Дане поняття належить до категорій психології та визначається як індивід, що є свідомими членом соціального буття. Так, за позицією Г.Костюка, індивідом стає особистістю через розвиток самосвідомості, свідомості та певних психологічних характеристик, які визначають поведінку та вміння приймати активну участь у процесах соціального життя, здійснювати визначені функції та ролі у соціумі (Дідковський, 2010). Відтак, ступінь розвитку означених характеристик у майбутньому має вплив на внесок певних цінностей (матеріальних та духовних) цієї особистості у суспільство. У межах даного трактування, важливим є процес саморозвитку, де суб'єкт визначає власну мету розвитку та застосовує для її реалізації внутрішні резерви та зовнішні ресурси.

На думку дослідника М.Смольсона, до засобів саморозвитку успішної особистості слід віднести активність та дії. Розвиток інтелекту трактується через трансформування ментальних моделей світу, зміну зв'язків між рівнями сприйняття світу (Смольсон, 2010).

У даний час, вікова та педагогічна психологія феномен соціальної успішності особистості активно досліджує, через його актуальність щодо

розвитку особистості у налагодженні взаємодії з соціальною дійсністю. Ми переконані, що вивчення змісту поняття «соціальна успішність» особистості є неможливим без розкриття особливостей ставновлення людини у межах діяльності. Саме тому перейдемо до розкриття змісту закономірностей успішного розвитку особистості як субекта діяльності, формування особистості в онтогенезі та соціогенезі. Поняття соціогенезу містить вищі психічні функції, розвиток людини, її міжособистісного спілкування.

Вітчизняні дослідники Р.Сімко та Н.Михальчук визначають такі рівні особистості, це:

- 1) моносуб'єкт – людина, робота якої зазнає оцінювання з боку результативності;
- 2) полісуб'єкт – людина, яка має властивість щодо присвоєння впливів інших людей;
- 3) мета-владний суб'єкт – особистість, яка може охопити та зрозуміти сенс буття (Митник, 2021).

Дослідник В.Татенко переконаний, що бути суб'єктом, з точки зору психології, - це означає виявляти активність та діяти повсякчас. Отож особистість у психології, розглядається через ідеї системного підходу до бачення світу, залучення до соціальних процесів комунікації, діяльності та саморозвитку у результаті такої активної взаємодії (Ткаченко, 2015).

В узгодженості із загальними наративами системного підходу, соціальні відносини виступають своєрідним предикатором вияву певних ефективних характеристик особистості. Розвиток особистості – це постійний процес самовдосконалення, який призводить до утворення нових характеристик. Якість особистості у такій системі соціальних стосунків трактується вченими як рушійна сила соціального розвитку людини. Доведення даної думки віднаходимо у праці психолога Г.Балла, де якість розуміється як дотримання індивідом системи цінностей та переконань.

Щодо особливостей системи соціальних стосунків, то на думку відомого українського педагога І.Беха – вона заключається у тому, що вони (певні соціальні загальноприйняті норми) є відносинами певних людей. Отже,

такі стоосунки відображають людину та спонукають її до розвитку та самовдосконалення (Бех,2015).

Становлення особистості у межах соціального середовища – бажання бути в гармонії із соціальним оточенням, ефективно налагоджувати взаємодію із суспільством. Характеризуючи особистість як соціальну істоту, психолог Г.Костюк, акцентує на її спроможностях. За переконаннями дослідника, здатності – це певні задатки психіки, які впливають на успішність та результативність її дій. Результати дій людини виступають ваговим показником її здібностей (Митник,2017).

У межах підходу діяльнісного, базовим виступає визначення змісту поняття «діяльність» як певного мотиву, планування, завдань, рішень, дій та оцінки результатів та продуктивності діяльності, яка залежить від взаєвідношень психічних утворень з процесом виконання. Для діяльності слід звернути увагу на розробку критеріїв оцінювання ефективності її видів. З позиції Н.Наумової, діяльність цілеспрямована, яка починається із визначення мети, а закінчується наданням оцінки ситуації – це діяльність соціальної природи. Нагорода вкінці діяльності може бути як внутрішня так і зовнішня і не обов'язково є стимулом до діяльності, проте – стимулом для досягнення успіху. Зауважимо, що поняття «соціальний» визначається, як такий, що має відношення до життя людей та налагодження стосунків між ними у межах суспільства, тобто, суспільний (Назарчук,2010).

Отже, діяльність особистості – це активність мотиваційна, що проявляється у середовищі, керується свідомістю. Проявом такої активності є успішність у суспільстві. Проаналізовані нами категорії щодо предмету дослідження дають можливість трактувати особистість як систему, яка розвивається так, як це дозволяє власний рівень суб'єктності. Тож, щодо нашого дослідження, слід розкрити й питання суб'єкта діяльності.

Суб'єктний підхід визначає особистість як суб'єкта, що пов'язаний із середовищем соціокультурним та проявляється там, виходячи із позиції діяльності. Категорія «суб'єкт» розкрита такими дослідниками як Т.Титаренко, В.Татенко, та ін., які виступають за діяльнісний підхід у межах

психології. На думку науковців, базовим є положення щодо трансформації особистістю навколишнього світу, відтак й себе під час діяльності (Титаренко,2009).

Ми дійшли висновку, що індивід стає тільки тоді особистістю , коли проявляє себе як субект під час діяльності. Ефективність та результативність діяльності визначають розкриття здібностей особистості. Отже, далі перейдемо до розкриття змісту понять «успіх», «соціальний успіх» у наковій літературі, та розкриємо зміст соцвальної успішності особистості, що дозволить нам визначити ключову дефініцію дослідження – соціальна успішність молодших школярів у процесі навчання.

Проблема дослідження успіху особистості знаходить свій початок у 30-ті роки Х Х ст.,де спочатку отримані результати мали відношення до окремих явищ (досягнення, ступінь домагань, емоції тощо), проте, навіть такі перші дослідження відіграли значну роль для розкриття категорії успіху. Тож далі у таблиці 1.1 ппрезентовано провідні підходи щодо дослідження категорії успіху.

Таблиця 1.1

Провідні підходи щодо трактування поняття «успіх особистості» зарубіжних та вітчизняних авторів

Галузь	Науковці	Поняття
<i>філософія</i>	В. Франкл	Успіх – це бажання реалізувати зміст власного життя, не пов'язане із зовнішнім успіхом
<i>філософія соціаьна</i>	В. Атюніна	Категорія успіху визначена такими категоріями: статус, вагомий, доступний, посильний, об'єктивний
<i>Соціологія</i>	Л.Буркова, Н. Соколовська	Успіх – це вершина, що не довго тримається
	І. Городняк	Успіх – це те, що розкривається такими факторами: соціальні (оточення, де людина проявляє себе) та особистісні (індивідуальні та статусні властивості)
	О. Поліванова	«Успіх» ґрунтується на домаганнях і планах на майбутнє

<i>Соціальна психологія</i>	М. Батурин	Успіх – поняття, що відноситься до результатів оцінювання своєї роботи, через позицію інших; оцінювання своєї діяльності на етапі досягнення бажаного результату.
	С. Кожакіна	Успіх – це позиція одержання задоволення від зробленої роботи, досягнення бажаного у дії, це співвідношення між отриманими результатами та прогнозованими бажаннями
<i>Психологія</i>	І. Бех	Почуття успішності – є базовим у плані психічного розвитку людини, адже воно стосується активності діяльності
	І. Боровинська	Успіх слід розглядати з двох позицій: об’єктивна – визнання з боку соціуму; суб’єктивна – вагомий результат особистості
	О. Грінченко	Успіх стосується розвитку соціального оптимізму особистості
	Ю. Ільїна	Успіх – це «діяльність, яка супроводжується певним станом, вона направлена назовні або в середину, і призводить суб’єкт діяльності до бажаного результату, який перевіряється об’єктивно або суб’єктивно, з прогнозованими або допустимими витратами і на бажаний термін, з можливістю виділити модель діяльності такою, що приводить до успішних підсумків, і повторити її»
	О. Матеюк	Успіх розглядається як зовнішнє оцінювання діяльності, спілкування, де людина повинна бути задоволеною від означеного процесу
	Р. Немов	Успіх – це фактори: стійкий, зовнішній, нестійкий (випадкові дії), внутрішній (наполегливість), внутрішній (задатки)
	О.Романовський	Успіх – «такий розвиток сили і здібностей, за допомогою яких, людина досягає бажаних етапів у своєму житті, організовує відповідним чином свою енергію й зусилля, а також знання та здібності»
	Н. Чепелева	Категорія успіху стосується внутрішнього стану людини, коли вона опирається не на зовнішні, а на внутрішні усвідомлення успішного існування

У наукових розвідках вітчизняних та зарубіжних вчених віднаходимо змістовний аналіз поняття «успіх», Так, Головчанова, К.Мангейм та ін. успіх визначали як певні досягнення особистості; Ю.Ільїна, С.Кожакіна – успіх поєднували із діяльністю, яка призводить людину до очікуваного результату; Н.Чепелева В.Франкл та ін. співвідносили поняття успіху із почуттям хорошого життя, із бажанням досягнути сенс буття, із розумінням життєвих завдань; І.Городняк, О.Грінченко, О.Матеюк та ін. досліджуючи питання успіху, визначали його складові – мотивація досягнення успіху, ступінь досягнень, соціальний оптимізм, самооцінка, комунікація, поведінка, знання, здібності, інтелект. Дослідник І.Бех успіх співвідносив із прагматичністю людини, яка розкриває різні види діяльності та обґрунтував наступне, що досягнення успіху неможливе без слідування певних цінностям, моральним переконанням соціуму, у якому людина розкриває себе (Фоменко,2018).

Здійснений аналіз категорії «успіх» у наукових джерелах, дозволив нам встановити суміжність із наступними поняттями як становище, визнання, соціальне положення, винагорода, прагнення, наміри та ін. Поняття визнання суміжна із поняттям успіху, у досить високій оцінці соціуму, щодо проявів та результатів діяльності людини, яка дає їй почуття задоволення та поваги до себе.

Соціальний статус людини також корелює з успіхом. Зусилля, здібності, все що може вплинути на досягнутий статус особистості дорівнює успіху. У даному контексті, зусилля є відображення ісли, прагнення до здійснення певних дій, вчинків.

Процес становлення особистості у межах суспільства пов'язаний із успіхом, ступенем вторитету, місцем займаних у соціумі, переходом людини від одного суспільного становища до іншого, очолення нею місця у суспільстві. Слід зазначити, що людина авторитетна – це людини, яка визначається повагою, впливом, має довіру від суспільства. Щодо поняття становище людини, то його розуміємо як розміщення щодо інших членів соціуму.

Бажання людини до визнання знаходиться на перетині поняття самоствердження, яке за своєю сутністю визначається як становлення особистості, презентування власних цінностей, значимості та ролі власної персони. За І.Євченко, самоствердження детермінує механізм та роль мотиваційного чинника потреби у процесі самовдосконалення. Категорія самоствердження визначає зв'язок людини із бажанням проявити себе, власну волю, креативність, та бажання бути визнаним іншими (Ільїна,2019).

Отже, успіх виступає інтегративним утворенням людини, яке містить зусилля, мотив, почуття волі, здібності, прагнення, визнання, нагороди та має недовготривалий результат діяльності. Успіх – це соціально зумовлене поняття, саме тому, вважаємо за необхідне розкрити поняття «соціальний успіх». Для розуміння змісту та структури соціального успіху подамо характеристику наукових джерел, у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Провідні підходи щодо трактування соціального успіху особистості вітчизняними та зарубіжними авторами

Галузь	Науковці	поняття
Соціологія	К. Мангейм	Під поняттями соціальний успіх слід розуміти певні досягнення
	Н. Проскурка	Соціальний успіх є критерієм професійного становлення людини
	Л. Сохань	Успіх соціальний виявляється у спроможності особистості акумулювати власні ресурси, проявляти ініціативу та застосовувати оптимальні фактори соціуму
	С. Ципко	Соціальний успіх є частиною культури соціальної, дозволяє реалізувати соціальну політику, це характеристика соціуму
	А. Ярема	Соціальний успіх – вияв соціальних практик особистості у діяльності, завершення важливих соціальних завдань, що піддаються оцінюванню з боку суспільства через визнання або ж схвалення
соціальна	О. Маркозова	Досягнути соціального успіху може людина ,

психологія		що з легкістю обирає оптимальні засоби вирішення поставлених завдань
------------	--	--

Головним чинником соціального успіху у накових дослідженнях К.Мангейма, Н.Проскурки та ін. є зовнішня сторона діяльності людини (її бажання до успішного результату дій, успішність соціальних проявів, соціальне визнання, ефективні сприятливі фактори зовнішнього світу, оцінка з боку соціуму, власний прояв у соціумі, реалізація, досягнення, професійне зростання та ін.). Наукові праці Л.Сохань стосуються проявів внутрішньої сторони діяльності людини (внутрішні ресурси, прояв ініціативи, застосування потенціалу суспільства, самостійність, мотивація, вибір засобів досягнення та реалізації цілей). Слід виділити у структурі соціального успіху складові та компоненти за вказаними дослідженнями, такі як мотиваційні (потреби, бажання), інструментальні (знання, здібності), емоційно-поведінкові (соціальні здібності, емоційні) характеристики людини.

Звідси впливає наступне, що соціальний успіх є досягненням людини у соціальній діяльності, через прояв когнітивних, особистісних, соціальних здібностей та кількісні соціальні звязки.

Обґрунтування змісту та особливостей прояву успіху, соціального успіху – дозволяє перейти до розкриття поняття «успішність» та зясування його провідних характеристик. Науковці одностайні що успішність включає у стурктурі соціокультурні та особистісні детермінати розвитку. Так, Н.Головчанова, І.Киричок, В.Воропай, О.Назарук, та ін. успішність трактують як:

- ✓ успіхи та досягнення особистості щодо себе та інших;
- ✓ інструментальні та мотиваційні ресурси людини та її внесок у життя;
- ✓ сприймання світу людиною , взаємодія із соціумом та досвід;
- ✓ статус особистості та сморозвиток;
- ✓ усвідомлення досягнення успіху та продуктивність;
- ✓ резельтати діяльності та самореалізація;

- ✓ мотивація досягнень, відповідальність, розуміння сенсу життя, проєктування майбутнього;
- ✓ прояв загальнолюдських цінностей та їх усвідомлення, як внутрішня спонука до діяльності;
- ✓ бажання досягнути успіху, вміння долати перешкоди, представлення результатів;
- ✓ адекватна самооцінка, розуміння власного соціального статусу;
- ✓ відповідальність за результати діяльності та отримання нагороди;
- ✓ саморелаксація особистісна та прояв емоційної стійкості (Боровинська, 2017).

Деякі дослідники (М.Бойченко, М.Довга, Ю.Ільїна, Ф.Хайдер та ін) гарантми успішності вважають : досвід, гідність, позитивна установка, праця, освіта, знання, саморозвиток, креативність, воля, моральні переконання, мотивація, відповідальність тощо.

Таким чином, успішність – складне багатокomпонентне утворення, у структурі якого виокремлюють три головні компоненти:

- 1) мотиваційний (ініціативність та мотиваційні прагнення)
- 2) інструментальний (інтелект, здібності, креативність – *когнітивна складова*; досвід, освіта – *операційна складова*; самооцінка, самоставлення, самоповага, рефлексія – *оцінно-результативна складова*)
- 3) емоційно-поведінковий (менталітет, загальнолюдські цінності – *ціннісна складова*; відповідальність, воля – *вольова складова*; емоційний та соціальний інтелект – *емоційно-комунікативна складова*) (Кохан, 2010).

Розкриття понять «успіх», «соціальний успіх», «успішність» є підґрунтям для трактування зміст удефініції «соціальна успішність особистості». Провідні підходи щодо даної категорії презентовано у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

**Провідні підходи щодо трактування соціальної успішності особистості
вітчизняними та зарубіжними авторами**

знання	Науковці	поняття
філософія	М. Бойченко	Соціальна успішність – це гадність людини, її цілісність та дотримання особистісних/соціальних цінностей
соціологія	Л. Бевзенко	Соціальна успішність є сукупністю ресурсів досягнення результату (інтелект, освіта, знання, прагнення)
	Л. Буркова	Соціальна успішність як орієнтація на зовнішні фактори та очікування реакцій суспільства
	Є. Савін	Успішність соціальна- це психологічні, соціальні, моральні якості людини, її адаптованість до життя в соціумі, дотримання визначених соціальних позицій
	А. Ярема	Соціальна успішність виявляє як результат дій людини, що зазнає оцінювання з боку соціуму
	Н. Баранець	«Соціальна успішність молодшого школяра – це результат спільної діяльності освітнього закладу, вчителя початкових класів, батьків і самої дитини, а також умова соціального виховання особистості, показник соціального здоров’я дитини»
	К. Безрук	«Соціальна успішність є оцінкою та досягненням, де успіх проявляється через мотив, почуття волі, інтелект, соціальну компетентність та емоційним відношенням до досягнень
	А. Мунтян	Успішність соціальна – це спроможність, яка подана через готовність інтерпретувати інформацію від соціуму, брати відповідальність за свої дії, передбачати власну поведінку у життєвих стосунках з людьми, з дотриманням етичних та

<i>педагогіка</i>		моральних норм та цінностей
	Л. Казимірська	Соціальна успішність виявляється у здатності людини усвідомлювати навколишній світ, своє місце в ньому, реалізувати себе через соціальні цінності
	І. Коваль	Соціальна успішність – це зовнішні (хороші умови праці, матеріальне становище, сім'я, цілі) та внутрішні (наполегливість, старанність, чесність, почуття відповідальності) чинників
<i>педагогічна психологія</i>	О. Митник	«Соціальна успішність молодшого школяра – це інтегрована якість особистості, яка характеризується здатністю змінювати на краще себе й однолітків, аналізувати й оцінювати наслідки цих змін; вміти мислити, конструктивно взаємодіяти з іншими людьми, що проявляється в суб'єктності, досягненні успіху в навчанні, наявності друзів»
<i>психологія</i>	А. Бандура	Успішність соціальна – це самоповага, вияв само мотивації та самоконтролю, компетентності під час розв'язання проблемних завдань
	О. Міщенко	Соціальна успішність стосується особистісної та соціальної значущості діяльності для людини

У підсумку, можемо визначити такі підходи щодо трактування соціальної успішності: М.Бойченко, А.Мунтян, Є.Савін, – дотримання соціальних та особистісних цінностей; А.Бандура – мотивація досягнень; Л.Казимірська – самореалізація людини; Л.Бевзенко, О.Митник – досягнення тощо.

Отже, у підсумку можемо констатувати наступне, дефініцію «соціальна успішність особистості» інтерпретуємо у контексті змісту діяльності у соціумі, - діяльність людини, її прагнення, результат діяльності, досягнення успіху у соціумі, прагнення до досягнення успіху.

1.2 Специфіка прояву соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання

Аналіз змісту поняття «соціальна успішність особистості» виступає підґрунтям для розкриття категорії соціальної успішності молодших школярів під час навчання.

Інтеграція України до соціокультурного європейського простору та трансформаційні освітні зміни, так чи інакше, актуалізують проблему формування соціальної успішності учнів молодшого шкільного віку вже з перших днів перебування у школі. Соціальна успішність особистості – це комплекс здібностей, що стосуються її вміння ефективно вирішувати соціальні проблеми. Молодший шкільний вік характеризується тим, що соціальна успішність формується через залученість учнів до процесу навчання як провідного виду діяльності. У початковій школі вчителі, психологи повинні надавати учням допомогу щодо формування у них соціальної успішності, що тісно пов'язана із врахуванням їх потреб:

- ✓ потреба щодо психологічної безпеки, тобто забезпечити дитині відчуття благополучного життя;
- ✓ потреба щодо належності до певної групи, тобто підтримка, взаєморозуміння, увага, схвалення від інших, налагодження доброзичливих відносин з однокласниками, іншими учасниками освітнього процесу;
- ✓ потреба у тому, щоб бути визнаним та мати гідну оцінку від учителя під час навчання, що закриває почуття поваги до себе;
- ✓ потреба у одержанні позитивного емоційного комфорту від процесу пізнання, особливо це стосується відчуття радості від самостійності виконання завдання, пізнання чогось нового (Маркозова, 2013).

Сьогодні заклади освіти повинні залишатися на боці віднаходження перспективних напрямків щодо психолого-педагогічного процесу розвитку соціальної успішності учнів. Тим паче, що в концепції НУШ чітко зазначено головні завдання підготовки здобувачів початкової освіти :

- успішна психологічна адаптація дитини до умов навчання в школі

- процес соціалізації
- дотримання принципів дитиноцентризму – орієнтація на бажання учнів у навчанні
- досягнення та формування соціальної успішності (Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи).

Під час навчання важливу роль відіграє для учнів саме вчитель, відповідно, його діяльність виступає пріоритетною на шляху формування соціальної успішності молодших школярів.

Теоретичні аспекти проблеми формування соціальної успішності учнів вимагають дослідження та визначення відповідного понятійного апарату, розкриття його змісту, виокремлення умов оптимізації даного процесу.

Отже, провідним видом діяльності для учнів молодшого шкільного віку виступає – навчання. Через процес включення молодших школярів у навчання, на етапі завершення даного вікового періоду виробляються нові утворення, такі як довільність психічних властивостей, самооцінка, рефлексія, внутрішні настанови тощо. Під час навчання усі процеси пізнання учнів стають інтелектуальними, починає формуватися поняттєве мислення, виробляються певні інтелектуальні вміння. Розвиток процесу довільності усіх пізнавальних процесів стосується наявності в учнів сформованості вольових якостей (наполегливість, саморегуляція, самодисципліна та ін.). Окрім цього, довільність цих процесі пізнання пов'язана із бажання учнів пізнавати та виробляти у себе мотивацію щодо досягнення успіху у навчанні.

У процесі навчання відбувається активна взаємодія молодших школярів з вчителем та іншими учасниками освітнього процесу. Ефективність такої взаємодії визначається розвитком емоційного та соціального інтелекту учнів та наявністю у них ціннісних орієнтацій та чітких моральних норм.

У нормативно-правовому забезпеченні навчання у межах початкової школи, а саме: Закон України «Про освіту», Закон України «Про загальну середню освіту», «Концепція Нової української школи (НУШ), Державний стандарт початкової загальної освіти, - віднаходимо наскрізні вміння, які

єдиними для предметних компетентностей та визначають підґрунтя для ефективної самореалізації учнів як особистостей. Так, у концепції Нової української школи, представлено ідею дитиноцентризму як подолання розбіжностей між процесом навчання та виховання учнів із їхніми здібностями, влатсивостями та певними завданнями. Психологічний аспект вирішення завдань НУШ стосується процесу становлення соціальної успішності учнів. Вважаємо, що сформованість соціальної успішності молодших школярів – це комплексне рішення реалізації ключових аспектів НУШ, що зорієнтовано на розвиток наскрізних умінь, які є спільні та спрямовані на запити учнів у процесі навчання, їхній психологічний комфорт, розкриття можливостей кожного учасника освітнього процесу.

Особливості формування соціальної успішності учнів початкової школи віднаходимо у праці Н.Баранець, який до умов ставнолення такої якості відносить:

- ✓ освітнє середовище успіху для учнів в школі та вдома
- ✓ обізнаність батьків щодо вікових змін учнів молодшого шкільного віку та розуміння процесу формування соціальної успішності
- ✓ рефлексія індивідуального та колективного успіху учнів (Пасічник,2013).

Однак, дослідник А.Мунтян, до умов формування соціальної успішності учнів відносить соціалізацію та процес інтерактивного навчання. На думку О.Митника, формування соціальної успішності учнів відбувається за умов коли вчитель вміє проєктувати освітній процес, робити його розивальним із ситуаціями успіху та рлзмірковування, де враховано унікальність кожної дитини (Мунтян,2023).

Відтак, очевидно, що об'єктом дослідження науковців виступали певні чиники формування соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання.

Специфіку прояву та процесу формування соціальної успішності учнів у школі також представлено у науковому доробку вітчизняних та зарубіжних вчених. Так, В.Кириченко, В.Нечерда визначають, що формування соціальної

успішності відбувається через налагодження партнерської взаємодії школи із батьками, яка включає спільність поглядів на процес та результат навчання.

Нам імпонують міркування К.Безрук, який процес формування соціальної успішності учнів розглядає крізь призму суб'єкт-суб'єктної взаємодії з вчителем, у результаті якої відбувається схвалювання та підтримка уявлень про успіх, досягнення, формування вольових якостей, становлення Я-концепції, розвиток соціальної компетентності.

З точки зору Л.Казимірської, процес формування соціальної успішності молодших школярів тісно пов'язаний із розвитком у них розуміння про вплив успішності на вироблення певних індивідуальних властивостей, які є пов'язаними із моральними та духовними цінностями суспільства.

С.Кожакіна зазначає, що формування соціальної успішності учнів залежить від освітнього закладу та вікових особливостей розвитку особистості. Ряд зарубіжних дослідників до ознак прояву соціальної успішності відносять наступні:

- ✓ ефективна міжособистісна поведінка
- ✓ самовпевненість
- ✓ позитивні думки
- ✓ продуктивність дій у різних соціальних ситуаціях (Киричок, 2018).

На їх думку, налагодження успішної міжособистісної взаємодії, поведінки, самовпевненості та присутності позитивних думок мають вплив на усунення проявів соціальної тривожності (уникнення соціальної взаємодії, невпевненість у собі) та, тим самим, значно підвищують рівень соціальної успішності молодших школярів.

Однак, є міркування про те, що до чинників формування соціальної успішності учнів відносять освіту, мислення, навчальні ігри, навчання соціальним звичкам, посиленням ролі соціальної підтримки з боку батьків, вчителів та однокласників.

Отже, соціальна успішність молодших школярів у процесі навчання – це інтегративне утворення, що містить здатності до пізнання, оцінювання та вміння керувати власною поведінкою під час взаємодії із вчителем та

однолітками з метою досягнення оптимальних результатів у навчання. Процес формування соціальної успішності учнів у навчання зорієнтований на основні три компоненти: мотиваційний, інструментальний та емоційно-поведінковий.

Здійснений теоретичний аналіз продемонстрував, що питання формування соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання є доисть актуальним та потребує розкриття структури даного феномену, про що й піде мова далі, у наступному параграфі дослідження.

1.3 Структура соціальної успішності учнів молодшого шкільного віку

З метою ґрунтового дослідження проблеми соціальної успішності молодших школярів слід розуміти структуру успішності особистості. Саме тому, наступним нашим завданням є вивчити структуру даного поняття. Ми дійшли висновку, що у наукових дослідженнях немає чітко визначеної єдиної структури соціальної успішності. Найоптимальнішими є трикомпонентні структури досліджуваного поняття. Ми виходили з того, що проблема нашого дослідження стосується аналізу соціальної успішності як утворення інтегративного, що має когнітивні, регулятивні, емоційні здібності для налагодження успішної взаємодії особистості з іншими з метою досягнення високих результатів у діяльності.

Отож у структурі соціальної успішності особистості виокремлюємо такі компоненти:

- 1) *мотиваційний компонент* (мотивація до успіху, бажання закрити власні запити/цілі, задоводлення своїх потреб, ініціативність, прояв активності до діяльності)
- 2) *інструментальний компонент* (сформовані здібності, компетентність, освіта, наявність позитивної самооцінки, рефлексія як вміння творчо вирішувати завдання, застосовувати певні стратегії розв'язання питань, застосовувати рефлексію власного досвіду, вміння себе оцінювати адекватно, цінувати та поважати інших)

3) *емоційно-поведінковий компонент* (відповідальність, стійкість, керування в діях загальнолюдськими цінностями, воля, соціальний інтелект – соціальна обізнаність, комінкативні вміння та інші; емоційний інтелект – інтерпретування емоцій, вміння керувати ними) (Матеюк, 2012).

Мотиваційний компонент соціальної успішності визначається:

- ✓ потребою до пізнання, бажання учнів закрити власні інтелектуальні запити, бажання одержати нові знання з метою уникнення проблем чи вирішення проблемних ситуацій у навчанні та житті загалом;
- ✓ мотивуванням щодо досягнення успіху у навчанні, яке стимулює інтелектуальну активність учнів.

Далі перейдемо до опису педагогічних та психологічних підходів до трактування *проблеми пізнання*, а саме: потреба пізнання у психологічних словниках поєднана із розумовим розвитком людини, зі здатністю віднаходити у освіті, навколишньому оточенні конкретні відповіді на життєві питання.

Дослідник О.Мачушник, поняття пізнавальної активності пов'язує із активністю людини, яка визначає продуктивність. На думку О.Шуколової – пізнавальна активність тісно пов'язана із заохоченням, яке визначає відношення учнів до певного виду діяльності, та стимулює їх активність, є умовою успішності у навчанні.

Пізнавальна активність, як зазначає О.Савченко, пов'язана із самостійністю учнів, яка залежить від пізнавального інтересу та стосується актуального розвитку, ґрунтується на шляхах опанування новими знаннями, та розумінням внутрішнього інтересу учнів до нових знань та бажання вивчати щось нове. У разі як молодші школярі незадоволені процесом пізнання – це може впливати на навчальну та соціальну неуспішність (Савченко, 2016).

Розкриємо педагогічні та психологічні підходи до розуміння сутності *мотивації досягнення успіху*. Так, дослідники Ф.Лутанс, А.Стайкович та ін. однак не погоджуються в тому, що мотивування до досягнення успіху базується на

бажання перемоги, прояві наполегливості, яке дозволить зростати самооцінці, самоповаги та самоефективності.

В свою чергу, О.Назарук переконаний, що мотивація успіху закриває внутрішні ознаки успішності, а А.Адлер – говорить про соціальні інтереси, які є підґрунтям для розвитку особистості. Ряд інших дослідників розкривають зв'язок мотивації успіху із високими інтелектуальними можливостями, що відповідають процесу досягнення, тим зусиллям, які зорієнтовані на вирішення завдань діяльності та вважаються провідною потребою особистості (Назарук, 2010).

Мотивація успіху складається із системи когнітивних процесів, які визначають успішність людини у діяльності, вона містить такі складові: досягнення норм якості виконання та процес самооцінювання. Мотивація успіху також пов'язана зі спонукальними чинниками (потреби, мотиви, стимули), які керують процесом діяльності: чи то навчання, чи спорт, комунікація чи ін. Можливо також говорити про зв'язок даного процесу з інтелектуальними чуттями (радість пізнання, здивування, сумніви та ін.) – вони розкривають відношення учнів до самого процесу пізнання. Як правило, такі почуття відбуваються через етапи допитливості, цікавості, прояву стійкого інтересу та змушують розвивати мислення учнів, глибше проникати у зміст явищ, понять та процесів.

Мотив досягнення успіху, у більшості випадків, визначається як потреба особистості. Мотивація успіхів у процесі навчання починає розвиватися ще до приходу дитини до школи та є стійкою сформованою протягом життя. Завдання вчителя – навчитися вчасно реагувати та зусилля учнів, на етапі домагання ними успіхів у навчанні чи уникненні невдач. Вироблення потреби у досягненні успіху у процесі навчання відбувається саме у молодшому шкільному віці, як сенситивному періоді, коли школярі одержують емоційне заохочення та бажання вчитися. Тож логічно, як мотивація успіху в навчанні у школярів є недостатньо сформованою – тоді відбувається переважання потреби уникнення невдач.

Інструментальний компонент соціальної успішності містить наступні складові:

- ✓ когнітивна (формування дивергентного, поняттєвого мислення)
- ✓ операційна (вироблення інтелектуальних вмінь, як база для оптимальних результатів навчання учнів
- ✓ оцінно-результативна (прояв адекватної самооцінки як ступінь прийняття або ж, навпаки, неприйняття себе (Півень,2022).

Перейдемо до розкриття кожної із визначених складових. Отже, *когнітивна складова інструментального компонента соціальної успішності* учнів має на меті прояв поняттєвого мислення. Дослідник Л.Сохань вважає, що задача такого типу мислення стосується опанування учнями знаннями, тобто вмінні сприймати інформацію, її осмислювати, запам'ятовувати. Головним завданням даного вікового періоду є прояв культури мислення, тобто чіткий контроль розуму, що базується на вироблених знаннях, вміннях для процесу пізнання дійсності, розуміння себе та інших людей шляхом конструктивної взаємодії (Стрижак,2021).

Під час навчання у школі, з самого початку, мислення учнів зазнає трансформацій від наочно-образного до теоретичного мислення. Наочно-образне мислення із застосуванням знакової інформації, дає змогу покращити успішність аналітичної та дослідницької діяльності учнів. У відповідності вікових особливостей такі образи, що учні можуть сприймати, піддаються опануванню легше, ніж ті, які вони усвідомлюють через інші органи чуття. Молодші школярі досит чітко розуміють загальний образ, коли будують звязки між його частинами, тобто складють логічний ланцюг знань. Таким способом в учнів виробляються раціональні образи – космосу,природи, фотосинтезу та ін. Образи, які виникають на рівні мислення - це певні поняття, судження тощо. Прикладом такого образу може бути що завгодно (наприклад: форма людини певної професії – тобто знак, що демонструє учням різноманітність єності людей за певною ознакоюу соціумі. Такі поняття є точними, чіткими, дозволяють опанувати велику кількість інформації стисло та конструктивно.

Наочно-образне мислення збільшує успішність залучення молодших школярів до аналітичних та дослідницьких процесів поняттєвого мислення. Таке твердження пропонує дослідник Н.Пасічник, який стверджує, що для вироблення конкретних образів, здатності керувати ними, потрібно працювати над зміцненням думки учнів від конкретно-чуттєвого до поняттєвого знання і навпаки. Поняттєве мислення застосовує поняття, певні конструкції, відбувається через мовні одиниці та виступає наступним кроком до розвитку мислення.

Когнітивна складова інструментального компонента соціальної успішності містить дивергентне мислення. Дивергентне мислення учнів, як зазначає Е.Фромм, це вміння дивуватися, пізнавати щось нове та знаходити рішення у різноманітних життєвих ситуаціях, ґрунтовно розуміти власний досвід тощо. Дослідники розрізняють такі типи мислення, як творче та дивергентне, де творче – це оригінальність, гнучкість, спонтанність, а дивергентне мислення – це швидкість, налагодження семантичних трансформацій. Формування творчого мислення відбувається у процесі дослідницької діяльності, яка зорієнтована на самостійне вирішення завдань. Психолог В.Рибалка акцентує увагу на тому, що дивергентне мислення є успішним при дотриманні умов активізації творчої діяльності, застосування творчих методів навчання.

Операційна складова інструментального компонента соціальної успішності – це прояв інтелектуальних вмінь. Інтелектуальні вміння учнів – це здатність впливати на пізнавальну та мотиваційну сфери діяльності, застосування дослідницьких дій для класифікування предметів, їх порівняння, групування, аналізу та узагальнення. Інтелектуальні вміння молодших школярів також проявляються у загальних розумових операціях (аналіз, синтез, класифікація), здатності спостерігати, давати порівняльну характеристику, конкретизувати, виділяти головне, здійснювати рефлексивні дії, абстаргувати, узагальнювати, налагоджувати причинно-наслідкові зв'язки.

Оцінно-результативна складова інструментального компонента соціальної успішності містить адекватну самооцінку, основу якої складають

цінності, що є пріоритетними для молодшого шкільного віку та розуміються учнями і дозволяють оцінювати власні сили, здібності, ресурси, зіставляти їх із системою вимог збоку вчителя. В залежності від самооцінки, її адекватності, такий процес може сприяти учнів до навчання або ж, навпаки, гальмувати його. Адекватна самооцінка – це компонент позитивної Я-концепції учнів, яка має відношення до їх успішності у навчанні та налагодженні соціальної взаємодії. У межах психології, поняття «Я_концепція» виступає як уявлення людини про своє Я, яке нею розуміється або ж не розуміється та поєднується із емоційністю оцінок та певною поведінкою. У самооцінці проявляється емоційне відношення людини до себе. Тривала неуспішність учнів у процесі навчання та соціальних стосунках може призвести до прояву неагативної Я-концепції, негативного сприйняття світу, що впливає на негативні риси характеру. На учнів значний вплив має характер оцінки, коли вони усвідомлюють, що саме підлягає оцінюванню у межах їх діяльності чи діях, і коли оцінка не має стосунку до особистості в цілому.

Емоційно-поведінковий компонент соціальної успішності учнів містить наступні складові:

- ✓ ціннісна складова (зміст якої стосується проявом ціннісних орієнтацій, опанування моральними нормами та знаннями, які є базою для морального самовизначення)
- ✓ вольова складова (проявом якої є воля як спроможність усвідомлювати основні складові самоконтролю, набувати соціальної свідомості, вміння долати труднощі внутрішні та зовнішні)
- ✓ емоційно-комунікативна складова (змістом якої є стійкий прояв емоційного інтелекту як спроможність людини успішно управляти власними емоціями, знати способи адаптивної поведінки у соціумі, легко сприймати інших людей; соціальний інтелект – як здатність людини до проведення мислительних операцій, які мають відношення до налагодження міжособистісного спілкування та прояв комунікативних проблем).

Ціннісна складова розкриває ціннісні орієнтації та моральні норми. Ціннісні орієнтації – це суб'єктивні утворення, які належать і суб'єкту і об'єктивному світу. На змісті тих утворень, які з'являються у молодших школярів, формування ціннісних орієнтацій виступає вагомою ланкою у процесі соціальної успішності.

На перших етапах навчання учнів у школі – вони вчаться розуміти значимість вирішення соціальних справ, доєднуватися до взаємодії з іншими людьми, підґрунтям якої є додержання соціальних моральних норм, визначають їхнє відношення до дійсності – навчання, школи, вчителів, однокінших учасників освітнього процесу. Даний віковий період характеризується зростанням кількості та значимості ціннісних орієнтацій, їх роль стає все змістовнішою, а вже накінці навчання у початковій школі – всі цінності переходять в єдину систему.

Під час навчання важливого значення наділена вміння учнів усвідомлювати та дотримуватися моральних норм: толерантність, чесність, справедливість, прагнення допомогти, повага до інших. В узгодженості морального досвіду суспільства ціннісні орієнтації мають зосереджувати молодших школярів на досягненні успіху під час навчання.

Вольова складова емоційно-ціннісного компонента зосереджена на прояві вольових якостей. Молодший шкільний вік є сприятливим періодом для вироблення певних вольових якостей, саме тому слід формувати в учнів: працьовитість, витримку, саморегуляцію, дисципліну, які є базовими утвореннями у навчальній діяльності. Вольові якості, за О.Савченко, не мають відношення до ситуації та розкривають рівень дитини щодо процесу саморегуляції поведінки (Савченко, 2016). Для прояву вольових зусиль молодшими школярами, слід приділяти вольові зусилля, виробляти у них щадність до вольової поведінки, вміння взаємодіяти, співпрацювати в узгодженості з вимогами, спроможність ставити цілі самостійно у діяльності, отримувати запланований результат.

Емоційно-комунікативна складова емоційно-поведінкового компонента соціальної успішності містить соціальний та емоційний інтелект. Автори

емоційного інтелекту Д.Маєр та П.Селовей довели, що для якісного життя людині потрібно формувати цю здібність у себе, а от Р.Бар-он визначив модель емоційно-соціального інтелекту та проблеми емоцій у житті людини. Емоційна складова впливає на успіхи особистості, її здобутки, та корелює емоційні моделі, що можуть заважати успішності, та впливають на єдність емоцій та інтелекту.

Дослідник Д.Маєр наголошував, що емоційний інтелект є чинником успішності життя людини, а молодші школярі із низьким проявом даного інтелекту володіють заниженою самооцінкою та погано контролюють свої імпульси. Натомість, молодші школярі у яких високі показники емоційного інтелекту є більш щасливими, не відчують пригнічення. Такі учні успішніше долають різноманітні труднощі, справляються зі стресом (наприклад : перехід на навчання до середньої школи), адже вони вміють застосовувати оптимальні стратегії адаптації, у них немає прогулів, не проявляють агресії у школі.

Соціальний інтелект – це спроможність учнів чітко і правильно інтерпретувати життєві ситуації налагодження комунікації з іншими, вербальні прояви у поведінці та вміння її передбачити, що дозволяє успішно взаємодіяти. Вже з початкової школи, учні мають розширювати власні можливості соціальної комунікації та міжособистісних переживань, тобто розвиток соціальної успішності, яке визначається сформованим соціальним інтелектом (вміння розуміти себе та інших, ефективно комунікувати та проявляти у поведінці, соціальна обізнаність та здібності). Навчання в школі мотивує розвиток соціального інтелекту учнів, бо саме під час навчання, в учнів розширюється коло спілкування, у них формуються соціальні здібності, бажання до толерантного ставлення до інших, коригування думки власної у співвідношенні зі думками інших (Романовський,2007).

Представлену вище структуру соціальної успішності молодших школярів презентовано на рисунку 1.1.

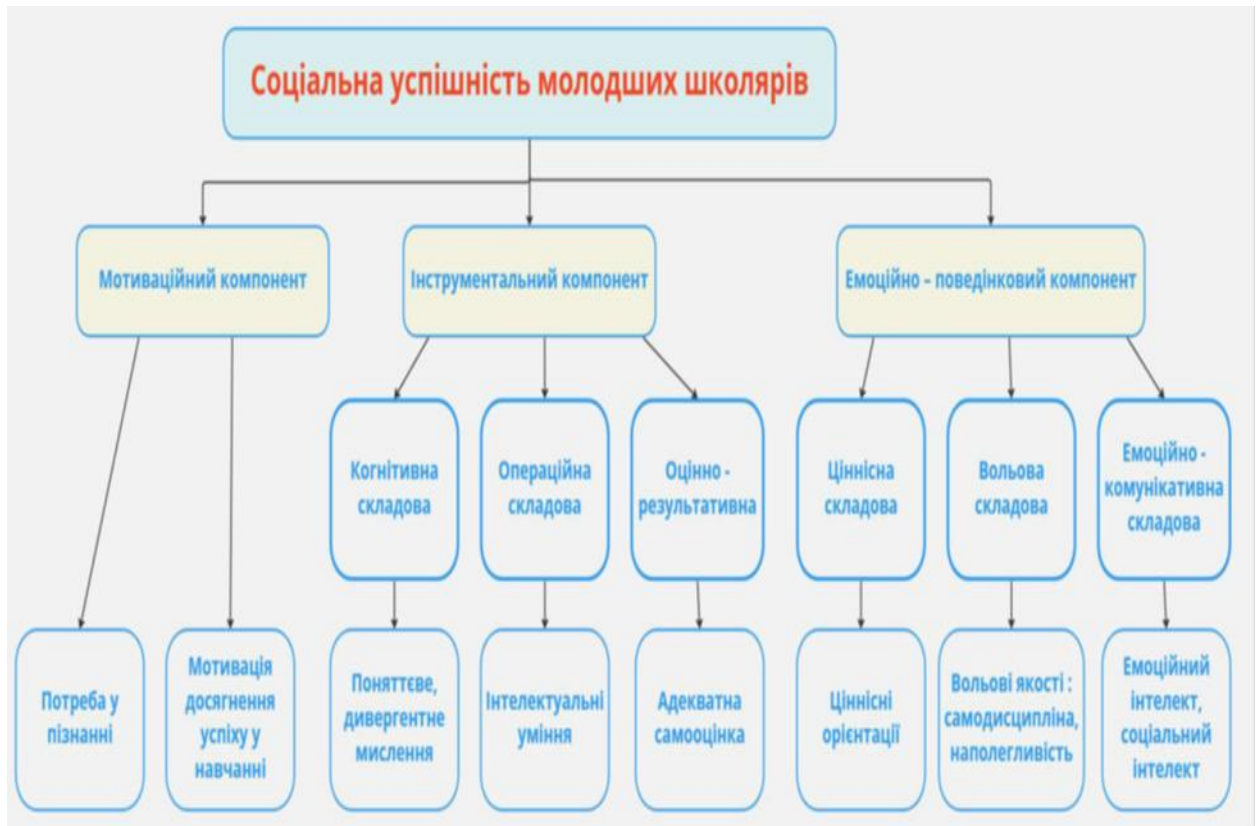

Рис. 1.1. Структура соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання

Таким чином, процес формування соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання передбачає таке інтегративне утворення особистості, що містить сформовані здібності до пізнання, оцінювання та регулювання поведінки під час взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу (вчителі, однокласники та ін.) для досягнення оптимальних навчальних результатів. Формування соціальної успішності молодших школярів під час навчання містить:

- 1) формування мотиваційного компонента – прагнення досягнути успіху у навчанні, бажання пізнати нове;
- 2) формування інструментального компонента – вияв адекватної самооцінки, інтелектуальних спроможностей, дивергентного та поняттєвого мислення
- 3) формування емоційно-поведінкового компонента - ціннісні орієнтації, моральні наративи, вольові якості, емоційний та соціальний інтелект.

Висновки до розділу 1

Обґрунтування теоретико-методологічних аспектів проблеми дослідження формування соціальної успішності молодших школярів під час навчання дозволило зробити наступні висновки:

1. Уточнено зміст та структуру таких понять, як соціальна успішність особистості, соціальна успішність молодших школярів, визначено специфіку прояву досліджуваного феномену в учнів молодшого шкільного віку. Разом з тим, конкретизовано сутність понять «успіх», «соціальний успіх», «успішність» тощо. Отож успіх особистості розкрито як утворення, яке містить мотив, зусилля, волю, здібності, навички, досягнення, визнання, які є досить нетривалими у часі щодо результатів діяльності.

2. Соціальний успіх особистості представлено через досягнення у сфері соціально важливої діяльності, які зумовлені певними когнітивними індивідуальними та соціальними спроможностями, конкретними соціальними зв'язками. Успішність людини подано як утворення, що складається із певних компонентів, таких як: мотиваційний (складові – мотиваційні прагнення, прояв ініціативи); інструментальний (когнітивна складова – інтелект, задатки, творчість; операційна складова – освіта та досвід; оцінно-результативна складова – самооцінка, самоставлення, самоповага, прояв гідності, рефлексія); емоційно-поведінковий (ціннісна складова – менталітет, загальнолюдські цінності; волевовольова складова – воля, відповідальність; емоційно-комунікативна складова – емоційний та соціальний інтелект, комунікативні вміння, соціальна обізнаність).

3. Ключову дефініцію дослідження – соціальна успішність особистості – інтерпретовано у контексті змісту діяльності у соціумі, - діяльність людини, її прагнення, результат діяльності, досягнення успіху у соціумі, прагнення до досягнення успіху. *Соціальна успішність молодших школярів у процесі навчання – це інтегративне утворення, що містить здатності до пізнання, оцінювання та вміння керувати власною поведінкою під час взаємодії із вчителем та однолітками з метою досягнення оптимальних результатів у навчання. Процес формування соціальної успішності учнів у навчання*

зорієнтований на основні три компоненти: мотиваційний, інструментальний та емоційно-поведінковий.

РОЗДІЛ 2

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ УСПІШНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

2.1 Організація та діагностичний інструментарій дослідження соціальної успішності молодших школярів

Теоретичний аналіз наукових джерел щодо питання змісту, структурних компонентів, критеріїв та відповідних рівнів сформованості соціальної успішності особистості дає можливість стверджувати наступне: соціальна успішність учнів молодшого шкільного віку – це інтегративне утворення, що містить такі компоненти як: мотиваційний, інструментальний та емоційно-поведінковий.

Для виокремлення рівнів сформованості соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання слід визначити, для початку, критерії з відповідними показниками.

Отже, опираючись на представлені вище, у першому розділі дослідження, три структурні компоненти соціальної успішності, та із урахуванням вікових, соціальних особливостей молодших школярів, нами був окреслений критеріальний спектр.

Для з'ясування стану сформованості соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання ми визначили такі критерії із відповідними показниками.

- 1) *мотиваційний*
- 2) *інструментальний*
- 3) *емоційно-поведінковий.*

Отже, *мотиваційний критерій сформованості соціальної успішності* учнів складається із: мотивів та потреб, що відповідають за емоції, пізнавальні процеси, поведінку учнів щодо виконання намічених цілей та завдань. Визначене акцентує необхідність наявності потреби молодших школярів щодо процесу пізнання, пізнавальних інтересів, активності та

проявів самостійності, почуттів інтелектуальних, бажання закарити власні духовні, моральні та інтелектуальні запити та потребу у досягненні успіху у процесі навчання, одержати нові знання для виконання різноманітних завдань.

Необхідність учнів у процесі пізнання зумовлена одержанням нових вражень та знань, які викликають через усвідомлення їх значимості для життя. Вироблення потреби учнів у пізнанні пов'язане із особливостями індивідуального особистісного зростання, здатностей шукати у нових знаннях, оточенні потрібні відповіді на важливі життєві питання.

Допитливість учнів відзначається присутністю внутрішнього інтересу в отриманні нових знань для закриття своїх пізнавальних потреб. Об'єктом пізнавального інтересу учнів виступають певні аспекти навколишньої дійсності, які викликають інтелектуальне напруження, позитивні емоції, вміння досліджувати, аналізувати, обдумувати, пізнавати тощо. Потреби учнів у пізнанні – це емоційність їхня, незакриття такої потреби у пізнанні може призвести до зниження ступеня навчальних здобутків учнів, їх соціальної успішності та дезадаптації.

Пізнавальна активність учнів, яка відповідає за забезпечення пізнавальної діяльності, це міра їх власних інтелектуальних зусиль, які сприяють закриттю потреби у процесі пізнання, одержанні нових знань. Відповідно, пізнавальна активність учнів сприяє їх продуктивності у процесі навчальної діяльності. Розвиток учнів, як суб'єктів навчання, проходить через активізацію та посилення їх інтересу пізнавального, які є головним мотивом та провідним чинником у структурі навчання. Ще одним важливим критерієм інтелектуального становлення учнів є їх пізнавальна самостійність, яка ґрунтується на процесі отримання та шляхах опанування знаннями.

Розумові почуття учнів, що виникають під час навчання, чітко з'єднані із мотивацією щодо досягнення успіху. Саме такими розумовими почуттями, де з'являється відношення учнів до пізнання є: подив, радість, сумнів, відкриття чогось нового, які підсилюють їх інтерес, активність, спрямованість тощо. Через такі розумові почуття відбувається процес активізації мислення учнів,

який призводить до більш глибокого сприймання змісту певних об'єктів та явищ дійсності. Розумові почуття призводять до того, що мотивація прагнень стає конкретним утворенням у навчанні молодших школярів.

Мотивація досягнень учнів у процесі навчання, як головного типу діяльності, має на меті досягнення ними оптимальних навчальних результатів, формування мотивації успіху та сприяє розвитку їх соціальної успішності. Досягнення успіху учнями передбачає:

- ✓ зорієнтованість на високі результати навчання
- ✓ прояв наполегливості
- ✓ адекватна самооцінка
- ✓ самоповага
- ✓ результативність у навчанні (Савін, 2023).

Це все відносимо до внутрішніх ознак успішності. Бажання молодших школярів досягнути успіху визначається їх соціальним інтересом, високим ступенем розвитку інтелекту, бажанням отримати перевагу над іншими учасниками освітнього процесу та зусиллями, що вони прикладають для вирішення конкретного виду діяльності. Бажання учнів бути успішними у різних типах діяльності виробляється ще в ранньому віці, дошкільному періоду, і далі залишається стійким протягом життя. З метою підтримки саме такої позиції щодо розвитку мотивації у досягненні успіху вчителі мають підтримувати зусилля учнів та їх успішність або ж невдачі. Через брак сформованості зрілості мозку учні ще не достатньо вміють розрізняти події та правильно реагувати на питання дійсності. Саме тому потреба у досягненні успіху – це головна реакція на певну ситуацію емоційного чи позитивного схвалення за зусилля у процесі навчання. Надалі, після таких схожих ситуацій учні вже можуть відтворити певні дії та одержати за них хороше емоційне підсилення, навіть при умові відсутності такого підсилення.

Молодші школярі у яких сформована потреба у досягненні успіху відзначаються високими здобутками у навчанні, однак їх бажання уникнути невдач може згодом призвести до негативних результатів у процесі навчання.

Таким чином, до *показників мотиваційного критерію сформованості соціальної успішності* молодших школярів у процесі навчання відносимо:

- потреба у пізнанні
- мотивація досягнення успіху під час навчання.

Інструментальний критерій сформованості соціальної успішності учнів у процесі навчання складається із:

- 1) когнітивна складова – дивергентне, поняттєве мислення
- 2) операційна складова – прояв інтелектуальних умінь
- 3) оцінно-результативна складова – адекватна самооцінка.

Поняттєве мислення як когнітивна складова інструментального компонента соціальної успішності учнів молодшого шкільного віку у процесі навчання розкривається через вміння використовувати поняття та певні логічні конструкції через сформоване мислення, оригінальність. Розвиток дивергентного, поняттєвого мислення учнів відповідає за організацію, проведення педагогом дослідницької .творчої діяльності у навчанні.

Операційна складова відповідає за присутність та прояв розумових умінь учнів, що є системними утвореннями, які визначають їх пізнавальну та мотиваційну сфери, через які учні можуть усвідомлено обирати мотиви навчання, ефективно та самостійно мислити. Розумові здатності учнів потрібні для дослідження об'єктів та явищ пізнання (аналіз, класифікування, синтез, порівняння, узагальнення).

У межах оцінно-результативної складової прослідковуємо прояв адекватної самооцінки молодших школярів, що проявляється у їх відношенні до себе як суб'єктів навчання, у здатності нормально оцінювати свої навчальні здобутки, які виступають базою відношення до себе як до особистості. Молодші школярі усвідомлюють результати власного навчання як той чинник, що відповідає за їх цінність. Тому самооцінку під час навчання учні використовують і по відношенню до власної особистісної значимості, яка здійснює вплив на процес соціальної успішності. Розвиток в учнів адекватної самооцінки у процесі навчання, оптимальний ступінь

домагань у навчанні та позитивні оцінки від учителя та батьків – це все мотив компетентності.

Отже, до показників інструментального критерію сформованості соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання відносимо:

- сформоване дивергентне та поняттєве мислення
- інтелектуальні вміння
- адекватна самооцінка.

Емоційно-поведінковий критерій сформованості соціальної успішності учнів молодшого шкільного віку у навчанні визначають:

- 1) ціннісна складова – моральні знання, ціннісні орієнтації
- 2) вольова складова – прояв волі
- 3) емоційно-комунікативна складова – соціальний та емоційний інтелект.

Ціннісна складова емоційно-поведінкового компонента соціальної успішності учнів у процесі навчання складається із ціннісних орієнтацій, знань про певні моральні наративи та вчинки.

До вольової складової відносимо певні вольові якості, такі як : наполегливість, самодисципліна, які є базовими для процесу досягнення учнями оптимальних результатів у навчання. Через сформовані вольові якості учнів можуть усвідомлено керувати власною поведінкою. Розвиток вольових якостей та норм вольової поведінки для віднаходження способів дій, спроможностей діяти за прикладом у процесі навчання.

Емоційно-комунікативна складова визначена соціальним та емоційним інтелектом учнів. Емоційний інтелект – це вміння учнів позитивно керувати власними емоціями та їх виявами, та презентувати адаптивнішу поведінку у суспільстві, що, в свою чергу, сприятиме кращому розумінню інших учасників освітнього процесу (вчителів, однокласників, батьків) , тобто тих людей, з якими вони постійно взаємодіють. Соціальний інтелект – це вміння учнів діяти раціонально для ефективного розв'язання різноманітних соціальних ситуацій та особистісних взаємодій через процес комунікації із іншими людьми.

Сформований соціальний та емоційний інтелект учнів домагає досягнути успіхів у навчанні через успішну взаємодію з іншими людьми, що призводить до формування соціальної успішності у процесі навчання. Розвитку соціального та емоційного інтелекту учнів сприяє самооцінка адекватна, прояв емоційної саморегуляції, успішна соціальна адаптація, підсилення процесу пізнання себе та інших, успіхи в поведінці та спілкуванні, соціальна грамотність та соціальні вміння.

Отже, до показників емоційно-поведінкового критерію сформованості соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання відносимо:

- ціннісні орієнтації
- прояв вольових якостей (наполегливість, самодисципліна)
- соціальний інтелект
- емоційний інтелект.

На основі узагальнення матеріалу нами було виокремлено такі рівні сформованості соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання як: низький, середній та високий відповідно.

Відтак, високий рівень сформованості мотиваційного критерію соціальної успішності учнів молодшого шкільного віку визначається: стійким пізнавальним інтересом, бажанням ретельно вивчати навчальні предмети, позитивним відношенням до процесу навчання та школи; проявом пізнавальної активності, пізнавального інтересу, самостійності. Учні такого рівня сформованості соціальної успішності за мотиваційним критерієм із задоволенням вирішують завдання високого рівня складності, у них сформовані інтелектуальні почуття, є мотивація до досягнення успіху у навчанні.

Середній рівень сформованості мотиваційного критерію соціальної успішності учнів визначається чіткими пізнавальними інтересами учнів та бажанням ґрунтовно вивчати навчальні предмети (більшість з них), адекватним ставленням до процесу навчання та школи. Активність, пізнавальний інтерес, самостійність атких учнів не є систематичною. Вони

надають перевагу простим завданням, які не потребують високого рівня інтелектуальних затрат, а можна їх вирішити за певним зразком.

Низький рівень сформованості мотиваційного критерію соціальної успішності учнів – це прояв нестійкого пізнавального інтересу, бажання вивчати лише окремі предмети, учні мають охоту виконувати тільки прості завдання, які не потребують додаткових зусиль, з метою уникнення невдач.

Далі перейдемо до розкриття рівнів сформованості соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання за інструментальним критерієм.

Отже, *високий рівень сформованості інструментального критерію* соціальної успішності учнів у процесі навчання визначається розвинутим поняттєвим мисленням, виявом розумових умінь, сформованим дивергентним мисленням, адекватною самооцінкою.

Для *середнього рівня сформованості інструментального критерію* соціальної успішності молодших школярів під час навчання характерними є: часткова сформованість поняттєвого мислення, необхідний обсяг інтелектуальних вмінь, середньо сформовані оригінальність, гнучкість, семантичні здібності, які характеризують дивергентне мислення, самооцінку адекватну чи неадекватну.

Низький рівень сформованості інструментального критерію соціальної успішності учнів вирізняється недостатнім рівнем сформованості поняттєвого мислення, дивергентного мислення, несформованими розумовими вміннями, заниженою самооцінкою, які не дають можливості молодшим школярам почувати себе успішними у суспільстві.

Далі проаналізуємо рівні сформованості соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання за емоційно-поведінковим критерієм.

Високий рівень сформованості емоційно-поведінкового критерію соціальної успішності учнів характеризується переважанням адекватних емоційних реакцій, вміння усвідомлено управляти своїми діями та вчинками, способами волевих зусиль, відстоювати свій вибір певними моральними наративами.

Для середнього рівня сформованості емоційно-поведінкового критерію соціальної успішності учнів визначальними є: вміння свідомо оцінювати, впорядковувати свої дії, керувати емоціями, способами вольової поведінки – це стосується більшості ситуацій, які можуть виникнути, проте відношення до моральних норм ще не є досить сталим.

Низький рівень сформованості емоційно-поведінкового критерію соціальної успішності молодших школярів – це прояв емоційної нестійкості у взаємодії із іншими учасниками освітнього процесу, вміння усвідомлено керувати власними діями, способами вольових зусиль, ли тільки в певних ситуаціях тому, що відношення учнів до моральних наратив та норм є пасивним та нестабільним.

Отже, розкриття змісту рівнів кожного критерію сформованості соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання (мотиваційний, інструментальний, емоційно-поведінковий), дозволило перейти до узагальненої характеристики рівнів сформованості соціальної успішності учнів.

Молодші школярі *низького рівня сформованості соціальної успішності* визначаються:

- ✓ нестійким пізнавальним інтересом,
- ✓ бажанням вчити лише окремі навчальні предмети,
- ✓ несформованими інтелектуальними спроможностями,
- ✓ у переважній більшості негативним відношенням до процесу навчання та школи,
- ✓ переважанням мотиву уникнення невдач у певних видах діяльності,
- ✓ недостатнім рівнем розвитку понятійного мислення, дивергентного мислення,
- ✓ неадекватною самооцінкою,
- ✓ спроможністю тільки в певних ситуаціях усвідомлено керувати своїми діями та вчинками,
- ✓ способами вольових зусиль та нестійким відношенням до моральних норм.

Для молодших школярів *середнього рівня сформованості соціальної успішності* характерними є:

- ✓ досить стійкі пізнавальні інтереси та бажання вчити більшість навчальних предметів
- ✓ нормальним ставленням до процесу навчання та школи
- ✓ адекватна та неадекватна самооцінка
- ✓ вміння усвідомлено оцінювати та керувати свої дії та вчинки
- ✓ емоційні реакції, способи вольових зусиль у більшості випадків
- ✓ недостатньо стійке відношення до моральних норм.

Молодші школярі *високого рівня сформованості соціальної успішності* у процесі навчання визначаються:

- ✓ стійким пізнавальним інтересом, бажанням вчити ґрунтовно всі навчальні предмети
- ✓ позитивним відношенням до процесу навчання та школи
- ✓ сформованим понятійним смисленням
- ✓ адекватною самооцінкою
- ✓ переважанням адекватних емоційних реакцій
- ✓ вмінням контролювати свої дії та вчинки
- ✓ способи вольових зусиль
- ✓ вмінням обґрунтовувати моральні установки через соціальну обізнаність.

Таким чином, виокремлені нами критерії сформованості соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання із відповідними показниками, та рівнями, дозволяє перейти до процесу аналізу стану сформованості досліджуваної якості в учнів, про, що й піде мова далі, у наступному параграфі.

2.2 Емпіричне дослідження рівнів сформованості соціальної успішності молодших школярів

Для характеристики особливостей формування соціальної успішності учнів молодшого шкільного віку під час навчання був проведений констатувальний експеримент.

Процедура розробки діагностичного інструментарію з точки зору теоретичного пізнання, вимагає, по-перше, визначення критеріїв та показників досліджуваного поняття, по-друге, дослідження змісту кожного з них та підбору відповідних діагностичних методик, який був би адекватним вивченню поняття «соціальна успішність».

Отож до критеріїв та показників сформованості соціальної успішності учнів, нами було віднесено: наявність бажання у процесі пізнання, мотивація досягнення успіху під час навчання, дивергентне, поняттєве мислення, адекватна самооцінка, інтелектуальні вміння, ціннісні орієнтації, моральні настанови, вольові зусилля, соціальний та емоційний інтелект.

Вважаємо, що виокремлені критерії та показники є пов'язаними між собою, так як , соціальна успішність є можливою тільки за умови оцінювання суб'єктом специфіки навчальних та життєвих процесів, а також себе у межах цих процесів. Ґрунтовність вивчення учнями навчальних та життєвих ситуацій залежить від їхнього відношення до предмету вивчення, віз одержаних знань, на етапі виконання практичних завдань у навчанні, за умови наявності девергентного та поняттєвого мислення тощо. Провідним мотивом для учнів виступає прагнення пізнавати, досягати успіху у процесі навчання, через: вольові зусилля, посилення спроможностей продукувати власні ідеї, продукти діяльності, у межах стійкого прояву власних емоцій, вміння проявляти свої комунікативні вміння та налагоджувати успішні стосунки з іншими учасниками освітнього процесу.

Отже, до експерименту було залучено учнів 4-их класів ліцею №18 Чернівецької міської ради. Вибірка склала – 54 учні.

Емпіричне дослідження стану сформованості соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання проходило поетапно.

Тож, *перший етап* дослідження передбачав розроблення діагностичного підходу щодо вивчення особливостей формування соціальної успішності учнів, в узгодженості вимог, складу вибірки та психодіагностичних методик.

Другий етап дослідження – підбір оптимальних психодіагностичних методик, тестів, які є валідними для вивчення соціальної успішності учнів. Підібрані методики були зорієнтовані на те, щоб чітко зафіксувати вияв досліджуваної якості у молодших школярів через певні психологічні прояви. Етап вибору тестових методик базувався на надійності, об'єктивності, валідності, чіткості інструктування. Методики застосовувалися як в індивідуальній так і в груповій формі.

На *третьому етапі* дослідження, ми зупинилися на вибірці. Так, до експерименту ми залучили учнів 4-их класів, загальною кількістю – 54 учні.

Четвертий етап дослідження передбачав розроблення алгоритму проведення методик для вивчення реального стану сформованості соціальної успішності молодших школярів під час навчання.

П'ятий етап – це якісний аналіз та узагальнення одержаних результатів експерименту та їх інтерпретація.

На початку експериментальної роботи слід було вирішити наступні завдання:

- визначити рівні сформованості соціальної успішності молодших школярів
- з'ясувати причини, які можуть впливати на процес формування соціальної успішності учнів
- теоретично обґрунтувати оптимальні педагогічні умови формування соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання.

Мета експерименту – з'ясувати реальний стан сформованості соціальної успішності молодших школярів під час навчання.

Для дотримання практики обґрунтованості нами були визначені методи, які відповідати меті та завданням дослідження. До них відносимо методи педагогічного спостереження як активного аналізу поведінки учнів у різних ігрових ситуаціях взаємодії під час навчання. Для одержання об'єктивної

інформації про учнів даним методом ми застосовували орієнтовні параметри їх поведінки. Так, зверталася увага на ступінь соціальної активності, відкритості, бажання та вміння вирішувати конфлікти, вміння співчувати та сприймати нове, бути проактивним.

Серед методів дослідження були й опитувальники індивідуальні та тести. Результати цих методик дозволили побачити реальний стан сформованості соціальної успішності молодших школярів. Під час дослідження також використовувалися проєктивні методи, які були доцільними саме для такої вікової категорії учнів. Одним із варіантів використання проєктивного методу був проєктний малюнок. Аналіз якого є фактом емоційного індивідуального відношення учня до об'єктів дійсності та показує його індивідуальну позицію. Наступним варіантом – був метод незавершених речень, який розкрив соціальну позицію учнів, моральні ціннісні орієнтації. Ще один варіант представлення – це метод стимульного матеріалу, який дозволяє перенести життєві ситуації у навчання та побачити самооцінку, мислення та прояв емоційного/соціального інтелекту учнів (Стрижак,2021).

Відповідно до процедури проведення дослідження нами було представлено методичну карту даного етапу, зміст якої висвітлено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Діагностичний інструментарій дослідження рівня сформованості соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання

Критерії	Показники	Методики
Мотиваційний	✓ потреба в пізнанні; ✓ мотивація досягнення успіху в навчанні	1. Проективний малюнок «Що мені подобається у школі» за Л. Лускановою; 2. Методика «Вивчення мотивації молодшого школяра до навчання в школі» (за О. Онуфрієвим, С. Костроміною)

Інструментальний	✓ обсяг знань за шкільною програмою; ✓ поняттєве мислення; ✓ дивергентне мислення ✓ інтелектуальні уміння ✓ самооцінка	1. Методика визначення рівня розумового розвитку молодших школярів Е. Замбацявічене 2. Тест дивергентного мислення (креативний тест Вільямса), модифікація О.Тунік 3. Методика визначення рівня розумового розвитку молодших школярів Е. Замбацявічене 4. Методика «Сходинки»
Емоційно-поведінковий	✓ ціннісні орієнтації ✓ вольові якості: ✓ самодисципліна, ✓ наполегливість ✓ розвинений емоційний інтелект і соціальний інтелект	1. Методика «Закінчи речення» 2. Методика «Казка» (розробка Л. Фатихова) 3. Адаптована україномовна шкала наполегливості та самодисципліни К. Фоменко

Схарактеризуємо зміст кожного складника таблиці.

Мотиваційний критерій – це необхідність учнів у пізнанні та мотивації досягнення успіху у процесі навчання. Для розкриття особливостей відношення учнів до школи нами була використана методика *«Що мені подобається у школі?»* (автор Л.Лусканова). Респондентам пропонувалося намалювати малюнок з теми *«Що я люблю у школі?»*. Аналіз проєктивних малюнків допоміг визначити відміннсті, які мають місце у зорієнтованості учнів на процес опанування новими знаннями у школі, їх активності під час навчання (Стрижак,2021).

Для виявлення рівня переважаючих мотивів у навчанні ми застоували методику *«Вивчення мотивації учнів до навчання в школі»* (автор –

О.Онуфрієва, С.Костроміна). Учням пропонувалося дати відповідь на питання анкети та вибрати варіант.

Застосування даних методик дозволило з'ясувати наскільки значимим для учнів є статус учня/школяра як засіб початкової діяльності та наскільки важливим для них виступає мотивація досягнення успіху у навчанні.

Отже, проведене спостереження за учнями, застосування відповідних методик дозволило з'ясувати рівень сформованості соціальної успішності молодших школярів за мотиваційним критерієм, результати презентовано нижче у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Рівні сформованості соціальної успішності молодших школярів за мотиваційним критерієм

Рівні	Показники	
	абс.	%
Високий	11	20,4
Середній	27	50,0
Низький	16	29,6

Отже, високий рівень пізнавальної мотивації є показником високого рівня сформованості мотиваційного критерію соціальної успішності учнів. Молодші школярі змогли чітко представити різні навчальні ситуації, які стосуються певного навчального предмета.

Хороша шкільна мотивація є свідченням середнього рівня сформованості мотиваційного критерію соціальної успішності. Для учнів такого рівня характерним є те, що вони демонстрували навчальні ситуації, однак не кожен міг чітко описати. Свідченням середнього рівня сформованості мотиваційного критерію соціальної успішності, також є, позитивне ставлення (зовнішня мотивація). Так, на малюнках учні зображували шкільні, але не навчальні ситуації.

До проявів низького рівня сформованості мотиваційного критерію соціальної успішності відносимо низьку шкільну мотивацію. На малюнках

молодші школярі малювали ігрові сюжети ,які не пов'язані зі школою (гойдалки, іграшки, інші предмети). Негативне відношення до школи – це також свідчення низького рівня сформованості мотиваційного критерію соціальної успішності. Малюнки учнів вирізнялися тим, що не відповідали темі , але відображали індивідуальні вподобання.

Результати одержані за допомогою проєктивної методики засвідчили, що на малюнках шкільної тематики, учні зображували не навчальні ситуації , а вияв переважання хорошої шкільної мотивації та позитивне відношення до школи, яке відповідає *середньому рівню шкільної мотивації* у більшості респондентів (50,0%). У той час, як учнів з високим рівнем мотивації є – 20,4%, та низьким – 29,6% відповідно.

Під час дослідження мотивів навчання ми виявили такі групи мотивів школярів, як:

Сформоване відношення до себе як до школяра – це високий рівень сформованості мотиваційного критерію соціальної успішності. Такі учні на питання «Тоді до вподоби, коли відмінюють уроки?» чи «Коли немає домашнього завдання» - відповіди негативно.

Позитивне налаштування на школу – середній рівень сформованості мотиваційного критерію соціальної успішності. Таких учнів школа як правило приваблює своїми позашкільними справами, у них переважає ігрова мотивація.

Несформоване відношення до себе як до школяра – така позиція є свідченням низького рівня сформованості мотиваційного критерію соціальної успішності. Учні , під час відповіді за питання, вказували , що хочуть мати іншого вчителя, вони люблять, коли немає уроків і т.д.

Отже, рівні сформованості мотиваційного критерію соціальної успішності молодших школярів було досліджено декількома способами, зокрема й спостереженням за учнями під час навчання. У переважній більшості, респонденти відзначаються позитивним відношенням до школи – це середня норма. Учня подобається чути позитивні відгуки від вчителя, спілкуватися та гратися з однокласниками. Їм подобається вирішувати

завдання за зразком, а творчі вправи вони вважають надто складними, навіть не спробувавши їх вирішувати.

За нашими спостереженнями, учні не завжди виявляють інтелектуальні почуття під час навчання, так, бажання до знань, дізнатися щось нове, дослідницькі наміри, допитливість.

Результати за даними методик, також, подано на діаграмі (див. рис. 2.1).

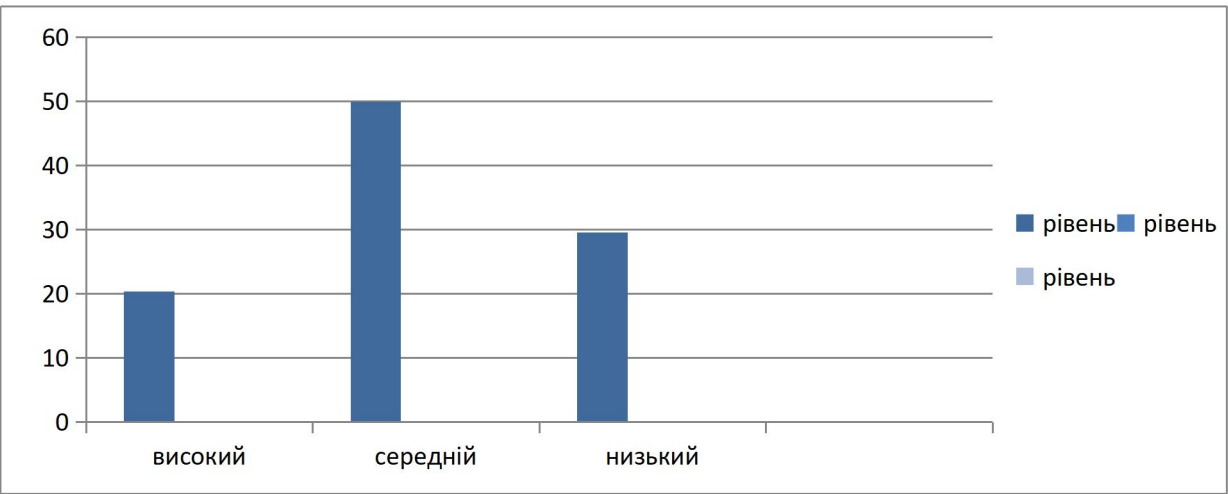

Рис. 2.1 Динаміка рівня сформованості соціальної успішності молодших школярів за мотиваційним критерієм

Отже, групу із високим рівнем сформованості соціальної успішності за мотиваційним критерієм (20,4%) склали учні із пізнавальною мотивацією.

До переважної більшості респондентів – належать представники із середнім рівнем сформованості соціальної успішності за мотиваційним критерієм (50,0%), які відзначаються соціальною та ігровою мотивацією.

Групу із низьким рівнем сформованості соціальної успішності за мотиваційним критерієм (29,6%) представлено учнями, які мають негативне відношення до школи. Майже третина респондентів має низькі показники щодо пізнання, мотивації до досягнення успіху, має ряд труднощів у навчальній діяльності, не відповідає провідному статусу школяра, та , відповідно, потребує пильної уваги під час навчання.

Дослідження інструментального критерію соціальної успішності молодших школярів зосереджено на вивченні його складових: когнітивної, операційної, оцінно-результативної.

У відповідності до методичної карти дослідження, вивчення рівня когнітивної складової інструментального критерію соціальної успішності учнів мало на меті з'ясувати рівень поняттєвого мислення за методикою *«Вивчення рівня розумового розвитку учнів»* (автор – Е. Замбацявічене) (Ткаченко, 2015).

Під час аналізу рівня сформованості поняттєвого мислення учнів ми з'ясували такі їх рівні:

Високий рівень сформованості поняттєвого мислення – це свідчення високого рівня сформованості когнітивної складової. Відповідно, учні виконували пропонувані завдання без допущення помилок.

Середній рівень сформованості поняттєвого мислення – означає середній рівень розвитку когнітивної складової. Такі школярі деякі завдання тесту зробили правильно, а от інші – були для них складними. Згідно інструкції потрібно було знайти зайве слов із пяти. Тут, учні назвали це слово, проте не змогли узагальнити всі решту слів щодо одного видового поняття.

Низький рівень сформованості поняттєвого мислення – свідчення низького рівня розвитку когнітивної складової. Учні цього рівня зробили тільки пару завдань.

Дослідження рівнів сформованості дивергентного мислення здійснювалося у відповідності до окреслених критеріїв когнітивної складової соціальної успішності, через тест дивергентного мислення О.Тункі (модифікований тест Ф.Вільямса).

Швидкість мислення учнів, саме вироблення у них вміння робити висновки за певними умовами або ж продукувати нові ідеї, образи у конкретному семантичному полі на час. Тут ситуація така: є показники у межах норми, але й є показники вище норми, як свідчення розвинутості швидкості мислення.

Оригінальність мислення учнів – це їх унікальні, нестандартні способи мислення, нові ідеї, що різняться від стандартних. Для ряду учнів стимульна фігура у результаті аналізу фактора, була певним обмеженням до дії. Учні з високим рівнем креативності могли синтезувати малюнки, зображувати

стимульні фігури. Показниками оцінювання за цим фактором виявлено у межах середньої норми.

Дослідження рівнів операційної складової мало на меті залученість учнів до визначенні рівня інтелектуальних умінь через такі методики *«Визначення рівня розумового розвитку учнів»* (автор – Е. Замбацявічене).

Значимим етапом дослідження є вивчення рівня оцінно-результативної складової соціальної успішності учнів. Воно мало на меті дослідити особливості самоставлення учнів до себе як до особистості та рівень самооцінки, що впливає на розумне сприйняття власних ресурсів та понеціалу через методику *«Сходишки»* (Ципко,2011).

Самооцінка учнів стосується оцінювання їх діяльності, навчальних спроможностей та поведінки з боку дорослих. Молодші школярі сприймають себе очима дорослих, визнають їх авторитетними,приймають їх оцінку як головну. Саме тому, часто описуючи себе, учні повторюють те, що чують про себе від інших людей.

Завищена самооцінка є свідченням середнього рівня оцінно-результативної складової. Така самооцінка повністю описує вік дітей та початковому етапі навчання. Самооцінка учнів говорить про їх відношення до себе, визначає досвід їх спілкування та діяльності з іншими учасниками освітнього процесу. Важливо у молодшому шкільному віці розуміти те, що смаооцінка формується через оцінювання інтелектуальних, фізичних та соціальних можливостей. Учні відносять себе на першу сходинку, і пояснюють це тим, що тут є кращі учні та вони теж так хочуть.

Адекватна самооцінка пояснює високий рівень оцінно-результативної складової. Такий тип самооцінки визначає розвинуте позитивне відношення учнів до себе, здатність оцінювати себе та діяльність схвально, позитивно. Згідно методики *«Сходишки»* - це нормальний варіант самооцінки.

Занижена самооцінка стосується середнього рівня оцінно-результативної складової. Ті учні, що ставлять себе на четверту сходинку, відзначаються заниженою самооцінкою , що пов'язано із певними психологічними проблемами. Під час спілкування учні розповідають про

себе по-різному, немає конкретики, що є свідченням можливих проблем у сім'ї.

Низька самооцінка – це низький рівень оцінно-результативної складової. Учні відносять себе на п'яту сходинку тоді, як їх самооцінка знижується. Наприклад, в момент проведення тесту в учня може бути пригнічений настрій, або ж якась невизначена ситуація. Відповідно, якщо молодший школяр буде проходити тест за інших умов, результати будуть іншими.

Нижче, у таблиці 2.3 презентовано узагальнені дані щодо рівня сформованості соціальної успішності молодших школярів за інструментальним критерієм.

Таблиця 2.3

Рівні сформованості соціальної успішності молодших школярів за інструментальним критерієм

<i>Рівні</i>	<i>Показники</i>	
	<i>абс.</i>	<i>%</i>
Високий	10	18,5
Середній	27	50,0
Низький	17	31,5

Отже, середній рівень сформованості поняттєвого мислення, сформованості та вияву інтелектуальних умінь, самооцінки – представлено у більшості респондентів, а от, високий та низький рівень у п'ятій частині учнів. Вважаємо, що проблему складає критично низький рівень дивергентного мислення , бо у сучасних реаліях актуально виробити в учнів здатність мислити різнопланово, нестандартно, вміти робити припущення, виходити із зону комфорту та за межі відомого.

Зафіксовані результати дослідження рівнів сформованості соціальної успішності молодших школярів за інструментальним критерієм також подано на рисунку 2.2.

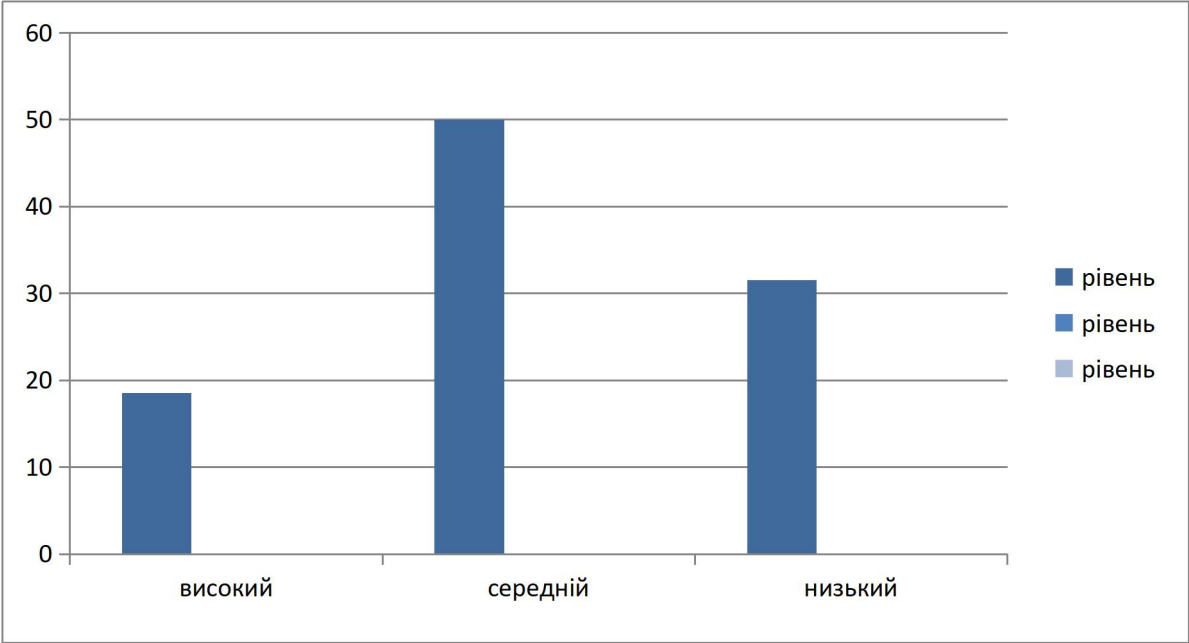

Рис. 2.2 Динаміка рівня сформованості соціальної успішності молодших школярів за інструментальним критерієм

Дослідження *емоційно-поведінкового критерію* соціальної успішності учнів у процесі навчання мало на меті визначити рівні сформованості ціннісної, вольової, емоційно-комунікативної складових.

Так, для вивчення моральної свідомості учнів ми використали методику «Закінчи речення». Респондентам потрібно було на тестовому бланку закінчити речення в декількох словах. Типи тверджень:

- ✓ «Коли я знаю, що зробив/ла неправильно, то....» Варіанти відповідей учнів: я мовчу, нічого не роблю, я звикаю до цього, я не відкриваюсь.... Такі відповіді викликають тривогу.
- ✓ «Коли я бачу як ображать людину, я...» Що відповідали учні: я підугеть, не звертаю увагу..., хочу додому.., відвертаюся...Оцінка таких відповідей нашої школи на міркування, що учні ще не мають конкретних стійких моральних переконань. Вони розуміють, що треба бути добрими, прагнути проявляти хороші якості, але досвід моральної поведінки – відсутній.

Емоційно-поведінковий критерій , його вольова складова – це вияв вольових якостей. Для аналізу вольових якостей учнів ми застосували *україномовну адаптовану методику шкали К.Фоменко наполегливості та*

самодисципліни (автор – Т.Літтл, Б.Ваннер). За методикою учням треба було відповісти: так, ні, іноді.

Емоційно-комунікативна складова даного критерію передбачала дослідження емоційного та соціального інтелекту. Для вивчення вміння учнів пояснювати, давати оцінку вчинкам інших людей, порівнювати себе з ними, давати прогноз ситуацій у відповідності від типу вчинку ми використали *методику «Казка»* (автор – Л.Фатіхова). Молодшим школярам показували картинки , де було зображено сюжет казки «Вовк і заєць» та читався зміст казки. Далі відбувалося обговорення.

Вміння учнів пояснювати вчинки героїв, порівнювати себе з іншими, усвідомлювати емоції, які виникають, давати прогноз ситуацій у відповідності до проблеми, визначалося за типом відповідей про вчинки героїв казки та презентування ними малюнка з підібраними емоціями.

Отож відповідно рівнів сформованості соціальної успішності молодших школярів за емоційно-поведінковим критерієм ми отримали наступні результати, презентовані у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Рівні сформованості соціальної успішності молодших школярів за емоційно-поведінковим критерієм

Рівні	Показники	
	абс.	%
Високий	5	7,25
Середній	37	69,57
Низький	12	23,2

Отже, за даними поданими у таблиці 2.4, бачимо тенденцію до переважання учнів із середнім рівнем ціннісних орієнтацій, вольових якостей, емоційного та соціального інтелекту (69,57%). Вважаємо, що досить великий відсоток (23,2%) продемонстрували низький рівень , що є свідченням потреби у використанні системи заходів щодо оптимізації рівня емоційно-поведінкового критерію.

Для унаочнення даних даємо рис. 2.3

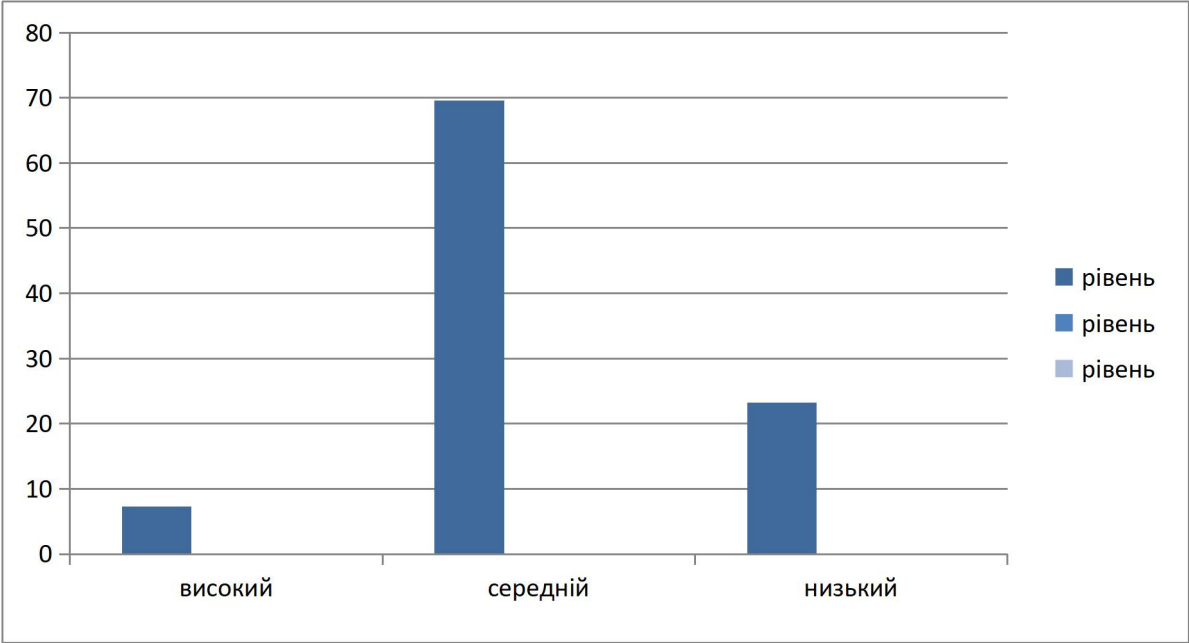

Рис. 2.3 Динаміка рівня сформованості соціальної успішності молодших школярів за емоційно-поведінковим критерієм

Для аналізу рівнів сформованості соціальної успішності слід визначити кількість учнів, соціальна успішність яких сформована на низькому, середньому, та високому рівнях.

Отже, далі подаємо узагальнені результати рівнів сформованості соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання шляхом сумування рівнів критеріїв з показниками та виведенням середніх значень. Результати висвітлено нижче у таблиці 2.5 та на рисунку 2.4.

Таблиця 2.5

Загальний рівень сформованості соціальної успішності молодших школярів (у %)

Рівень сформованості	Критерії			Загальне значення
	Мотиваційний	Інструментальний	Емоційно-поведінковий	
Високий	20,4	18,5	7,25	15,38
Середній	50,0	50,0	69,57	56,52
Низький	29,6	31,5	23,2	28,1

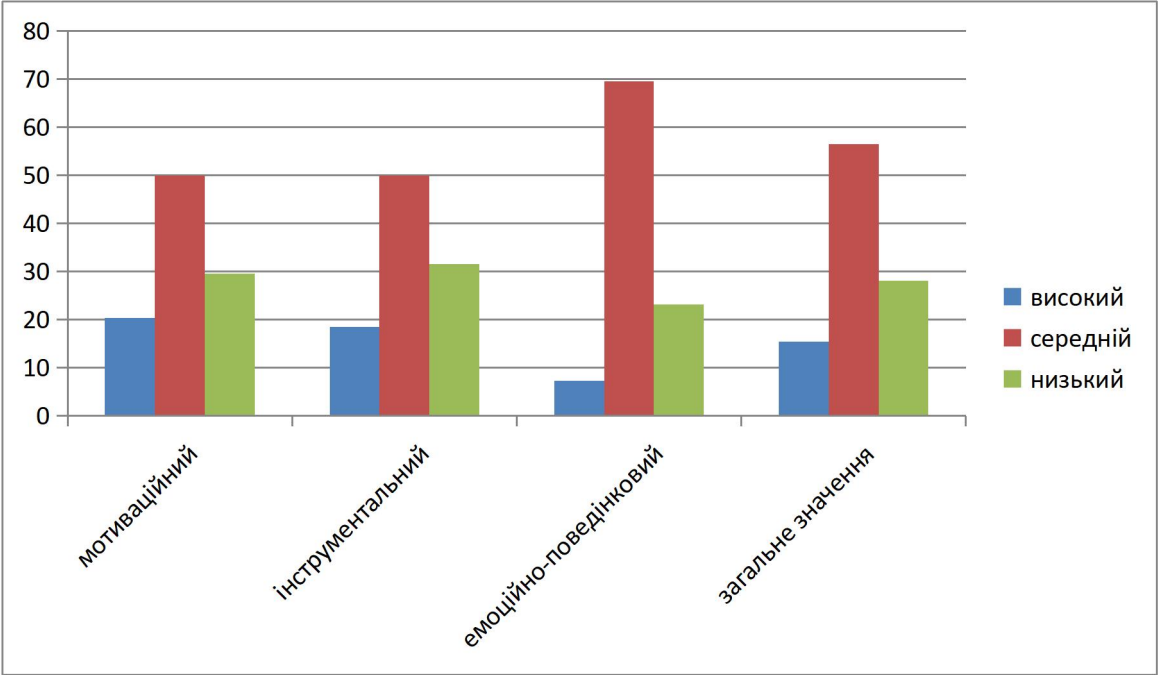

Рис. 2.4 Кількісні показники (%) рівнів сформованості соціальної успішності молодших школярів

Таким чином, молодших школярів із високим рівнем сформованості мотиваційного критерію характеризує пізнавальний інтерес, бажання ґрунтовно вчити всі навчальні предмети та позитивне відношення до процесу навчання та школи.

Учні із високим рівнем сформованості інструментального критерію відзначаються розвинутим дивергентним та поняттєвим мисленням, адекватною самооцінкою.

Проявами високого рівня сформованості емоційно-поведінкового критерію в учнів є адекватні емоції, вміння усвідомлено керувати поведінкою, виявляти волю, пояснювати власний вибір моральними принципами.

Молодші школярі середнього рівня сформованості мотиваційного критерію відзначаються стійким бажанням вчити більшу половину навчальних предметів, пізнавальним інтересом, хорошим відношенням до навчальної діяльності та школи.

Учні із середнім рівнем інструментального критерію вирізняє часткове розвинуте поняттєве мислення, швидкість, гнучкість, оригінальність, які розкривають дивергентне мислення .адекватну самооцінку.

До проявів середнього рівня сформованості емоційно-поведінкового критерію відносимо вміння оцінювати, керувати своїми діями та вчинками, емоційними реакціями, але відношення до моральних норм не є стійким.

Молодші школярі із низьким рівнем сформованості мотиваційного критерію показують нестійкий пізнавальний інтерес, бажання вчити предмети, у них негативне відношення до процесу навчання.

Учні низького рівня сформованості інструментального критерію – це учні, які не мають сформованого поняттєвого мислення, у них часто неадекватна поведінка.

А от, проявами низького рівня емоційно-поведінкового критерію є вміння керувати діями, вольові зусилля, тільки у деяких ситуаціях, і тому, моральні норми не стійкі.

Отже, здійснене дослідження дало змогу зясувати реальний стан рівня сформованості соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання та довело необхідність в обґрунтуванні оптимальних педагогічних умов означеного феномену, про що й піде мова у наступному параграфі.

2.3 Обґрунтування психолого-педагогічних умов формування соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання

У попередньому параграфі дослідження нами було встановлено, що учні молодшого шкільного віку мають середній рівень сформованості соціальної успішності, проте частина респондентів – це прояв низького рівня пізнавального інтересу, бажання вчити певні навчальні предмети, у переважній більшості негативне відношення до процесу навчання, недосить вироблене понятійне мислення, поано сформоване дивергентне мислення, неадекватна самооцінка, бажання усвідомлено керувати своїми діями, проявляти вольові зусилля, тільки у певних ситуаціях, бо відношення до моральних стандартів є нестійким.

Отже, для вирішення питання щодо ефективності процесу формування соціальної успішності молодших школярів під час навчання ми обґрунтували оптимальні психолого-педагогічні умови.

Зазначимо, що умова виступає однією із категорій, яка дозволяє зрозуміти доцільність протікання певного процесу. Так, у словнику « умова» визначено як певна обставина, що дозволяє створити, здійснити щонебудь, утворити чи спричинити (Чернобровкіна, 2010). Ось чому умови формування соціальної успішності учнів виступають тією обставиною, яка має бути обов'язково врахована на етапі визначення моделі формування соціальної успішності.

Результати теоретичного, емпіричного аналізу здійсненого дослідження дозволяють визначити такі психолого-педагогічні умови процесу формування соціальної успішності учнів молодшого шкільного віку, як:

- 1) *створення комфортного освітнього середовища розвивального спрямування;*
- 2) *забезпечення ситуації успіху під час взаємодії учнів із дорослими;*
- 3) *запровадження різних завдань розвивального характеру;*
- 4) *налагодження групової взаємодії молодших школярів під час навчання.*

Обґрунтування психолого-педагогічних умов стало можливим з точки зору позиції діяльності вчителя стосовно учнів, адже саме він керує процесом навчання та відповідає за налагодження контактів із батьками учнів із позиції психологічної. Психолого-педагогічні умови – це усвідомлений вибір, проєктування та застосування психологічного змісту, форм, засобів та методів навчання.

Далі перейдемо до розкриття змісту обґрунтованих умов.

Ми вважаємо, що першочерговою умовою забезпечення ефективності розвитку соціальної успішності учнів є *створення комфортного освітнього середовища*. В плані психологічного питання, що стосується впливу соціуму на особистісний розвиток дитини досліджувалося О.Запорожцем, Г.Костюком, С.Максименком та ін. Так, з позиції Г.Костюка, у школі повинні створюватися умови з метою посилення активності дитини на

опосередковану діяльність. Таке перетворення можливе за умови створення відповідного освітнього середовища у єдності умов формування особистості. На думку дослідника, таке освітнє середовище дозволяє реалізувати соціальну ситуацію ставнолення особистості та формування субкультури, де педагог реагує на активність молодших школярів своєю активністю (Шукалова,2009).

Поняття комфортного освітнього середовища Дж.Равен визначав як таке, що передбачає застосування простору розвитку особистісних компетентностей, із переважанням розвитку мотивів та здатностей учнів.

Освітнє середовище розвивального характеру є об'єктом вивчення ряду науковців – К.Крутій, О.Митник, О.Писарчук, С.Смолук, О.Ярошинська та ін. Так, зміст освітнього середовища розвивального спрямування визначається як сукупність умов та впливів, умов становлення особистості, як певне полікультурне утвоєрння, яке є індивідуальним для кожного учасника та має опосередкований вплив на формування навчальних компетентностей молодших школярів, розвиток їх задатків та можливостей тощо (Ярема,2010).

У межах нашого дослідження, будемо орієнтуватися на підхід дослідника С.Смолука, освітнє середовище розвивального спрямування розглядає як явище на рівні початкової школи, як певну частину простору, згідно принципів синергетики поєднання типів середовищ, які забезпечують цілісний простір.

Вважаємо, що освітнє середовище розвивальне як умова формування соціальної успішності учнів молодшого шкільного віку – це простір , де переважає підтримка та опора з боку дорослих, що тісно пов'язана з використанням змістосвого наповнення навчальних предметів, психологічним супроводом, налагодженням групової взаємодії під час навчання, - що, в свою чергу, допомагає учням досягати успіху у соціальній, мотиваційній та пізнавальній сферах діяльності.

Базовим елементом освітнього середовища розвивального характеру є застосування під час навчання проблемно-поушкового діалогу вчителя з

учнями, та діалогу між учнями. Такий діалог дозволяє створити та заглибити учнів до ситуації розмірковування, опрацювання певних наукових понять та їх характеристик, що посилює знання учнів та впливає на їх мислення. Діалог такого типу повинен відбуватися через опору на досвід учнів, бути пов'язаним із інформацією, передбачати взаємоповагу усіх учасників діалогу (Стрижак, 2021).

Задля організації такого освітнього середовища педагог має використовувати різноманітні проблемні ситуації, налаштовувати учнів на вміння висловлювати власні міркування щодо їх вирішення, вчити поважати інших та розуміти, що вони можуть мати іншу точку зору та міркування. Лише за таких умов, можна налаштувати позитивну атмосферу, що дозволить зменшити психологічне навантаження учнів під час уроку, та буде підґрунтям для комфортного (без тиску, критики та ін.) формування мислення. Педагог керує процесом розмірковування, використовує при цьому евристичні запитання типу: де?, як?, коли? , чому?, ілюструє логіку міркувань. Під час мислення, тоді як учні, висловлюючи власну позицію, вони починають розуміти ступінь своїх міркувань, який веде до етапу пізнання, стану розуміння.

Коли ж під час уроку учні помиляються, вирішують неправильно приклади тощо, важливо, щоб саме вчитель не демонстрував їм помилки, а, навпаки, наставляв на міркування та запитував: «У кого вирішено так само?», «Хто може запропонувати інший спосіб вирішення?» - із проханням пояснити свою позицію. Такі запитання мають заохочувати учнів не просто на «автоматі» переписувати із дошки, а мислити. Під час такого процесу відбувається активний розвиток діалогічних складових мислення.

Другою психолого-педагогічною умовою формування соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання нами була визначена *забезпечення ситуації успіху під час взаємодії учнів із дорослими, як спосіб непрямого навчання.*

На думку дослідників, успіх – це певне переживання особистістю процесу самоактуалізації, що є можливою за умови ситуації успіху у всіх

рівнях розвитку людини. Психологічний словник, « ситуацію» визначає як збіг обставин, де людина перебуває та ці обставини впливають на її психіку та поведінку (Рибалка,2016).

Ситуація успіху, як вказує Н.Підкасистий, це певне переживання людиною своїх досягнень, задоволеність від залученості до певного виду діяльності та одержаного результату. Задоволеність, що в психологічних дослідженнях, визначена як емоційне відношення до роботи, та її перебігу, виступає провідною психологічною характеристикою. Ситуація успіху – це психологічна категорія, адже у даній віковій категорії учні не так розуміють успіх, як відчують його. Переживання такої ситуації успіху покращує позитивне відношення учнів як до процесу навчання, так і до себе, воно викликає нові запити, інтереси, бажання, дає активність для подальших видів діяльності, дозволяє набути хороший досвід у багатьох типах діяльності, та, таким чином, обумовлює процес соціальної успішності (Подкоритова,2010).

Згідно міркувань В.Калошина, педагог може створити ситуацію успіху під час навчання через використання таких психолого-педагогічних дій, як:

- ✓ мотивування
- ✓ посилення активності
- ✓ подолання страху
- ✓ авансування та ін. (Кохан,2010).

Молодший шкільний вік – період, коли відбувається поділ взаємозв'язків учнів із соціумом, на що акцентує увагу у своїх працях О.Матвієнко: дитина-діти, та дитина –доросилий, де крайнє розуміється як «дитина-батьки» та «дитина-вчитель», коли поняття «дитина-вчитель» означає «дитина-соціум».

Ситуація успіху у межах взаємодії «школяр-вчитель» та «школяр-школярі» - це психологічний механізм перебігу певного типу діяльності у межах розвивального освітнього середовища, що вимагає різноманітного типу спілкування: урок-змагання, уроки-діалоги, уроки-диспути, театралізовані уроки, уроки-дослідження, уроки-розвідки. Мета таких уроків має бути чіткою, зрозумілою учням, а завдання – цікаві, актуальні та

відповідають віку учнів та їх особливостям, в той час як молодші школярі із захопленням будуть робити пізнавальну роботу, у них буде бажання до успіху та самостійності.

Створення ситуації успіху під час навчання передбачає застосування певних сугестивних практики у роботі вчителя. Так, Г.Лозанов обґрунтував, що навіювання з боку вчителя є стимулюючим, мотивуючим навчанням у школі початковій, воно впливає на творчість учнів, створює умови для легкого невимушеного переходу на самостійне навчання. Сугестопедія є певним ступенем психотерапії. Через процес навіювання можна викликати певні емоції, вольові зусилля, уявлення, відчуття тощо. Навіювання – це елемент процес спілкування між людьми, однак може застосовуватися спеціально як організований тип комунікації задля створення ситуації успіху.

Наведемо ряд таких сугестивних практик (О.Підлісна):

- 1) визначати власне прохання у доброзичливому тоні
- 2) використовувати прямі позитивні навіювання для розвитку адекватної самооцінки « Ти згадаєш!» та ін.
- 3) застосовувати прямі негативні навіювання «Не треба рахувати!»
Пригадай таблицю»
- 4) чіткі психологічні навіювання «Пригадай зараз маму, та її посмішку»
- 5) складні навіювання «Чим уважніше ти будеш мене слухати, тим краще повториш, тому – сконцентруйся на тому, що я говорю»
- 6) пресупозиція «як будеш виконувати математику, застосовуй вже правила, які знаєш»
- 7) подвійна зв'язка « ти маєш змогу вчити вірш на ГПД, а можеш і вдома це зробити (Вернудіна,2010).

Гарним дієвим прийомом є – говорити тихо, під час такого способу подачі інформації вона зразу потрапляє у підсвідомість. Важливою умовою запровадження такої практики вчителем є віра в ефективність такого процесу та активну діяльність учнів.

Підтримка ситуації успіху під час взаємодії учнів із дорослими – це база для створення щасливого дитинства. Таке дитинство, на думку

О.Митник, це простір можливостей та співпраці /взаємин між дитиною та дорослими. Такі щирі, відкриті відносини між вчителем та учнями, між батьками та дітьми, між батькаими та вчителем, що базуються на повазі є показником щасливого дитинства. Бажання до налагодження взаємодії – це потреба для учнів, це нестача спілкування, психологічного комфорту збоку дорослих, і це може призвести до соціальної дезадаптації. Повага до особистості школяра, розуміння його потреб, захоплення, вміння своєчасно допомагати чи радити – це першочергова функція дорослих.

Згідно досліджень науковців Данського інституту щастя, на першому місці чинників, що впливають на індекс щастя людини відносять базові потреби, однак далі – це злагоджені соціальні відносини. Батьки, насамперед, повинні розуміти, що чинником створення ситуації успіху є усвідомлення дитини із її недоліками, страхами, слабкостями, помилками, розуміння того, що помилки – це неправильно прийняті рішення, які є досвідом, а досвід – це запорука досягнень. Тут головне – налагодити із дитиною хороші стосунки, застосовувати різноманітні інструменти впливу. Зазначимо, що під час дослідження було виявлено чинники, що заважають дорослим реалізовувати соціальну роль у процесі розвитку соціальної успішності учнів молодшого шкільного віку. Вчителю може заважати професійне вигорання, формалізм виконання професійних обов'язків, авторитарний стиль, заставляння учнів до активності тощо. Батькам назаваді стає постійна зайнятість на роботі, або ж гіперопіка, неусвідомленість та нерозуміння вікових особливостей своєї дитини, особливостей формування її психіки.

Завдання вчителя опиратися на позитивний досвід сім'ї школяра, розширювати його. Ключовою умовою такої взаємодії є налаштування позиції «ми», налагодження довірливих стосунків між батьками та вчителем, педагог повинен давати батькам перспективу хорошого образу дитини.

Третя психолого-педагогічна умова формування соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання є *запровадження різних завдань розвивального характеру.*

Завдання розвивального характеру – це різноманітні форми, методи інтерактивного, діалогового навчання, які містять рівність позицій під час взаємодії учнів, де вони можуть у комфортних умовах одержувати знання, відчувати себе успішним учасником освітнього процесу. До методів такого навчання можна віднести:

- ✓ мозковий штурм
- ✓ уроки різної форми
- ✓ психологічні ігри
- ✓ аналіз завдань морального спрямування та ін.

У межах психологічного вчення значення ігрової діяльності для ставновлення учнів досліджували В.Зінківський, О.Максименко. Так, за думку С.Підлісної, психологічні ігри є центральною ланкою інтерактивного навчання учнів у початковій школі. Однак, для позитивного результату використання таких ігор на уроці слід дотримуватися певних вимог: правило піднятої руки, неможливість викорикувати, зосередженість на позитиві, доброзичливість (Бевзенко, 2000).

Використання психологічних ігор на уроці може відбуватися через створення ігрової ситуації, або ж бути окремими структурним компонентом, або ж цілим уроком. Психологічні ігри дають можливість виробити ціннісні орієнтації, змотивувати учнів до досягнення успіху, підвищують соціальний, емоційний інтелект, мислення. Отже, використання під час навчання інтерактивних методів, дозволяє сформувати інструментальний та емоційно-поведінковий компоненти соціальної успішності учнів та покращити якість навчання.

Четвертою психолого-педагогічною умовою формування соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання визначена *налагодження групової взаємодії молодших школярів під час навчання*.

Дана умова оптимізації процесу формування соціальної успішності учнів обґрунтована із урахуванням «Методичних рекомендацій щодо проєктування освітнього процесу НУШ» (затверджених наказом МОН від

23.03.2018 за № 283)» з метою посилення групової, проєктної, командної діяльності на уроках.

До засобів реалізації розвитку соціальної успішності, що визначаються практичною складовою, колективною та груповою діяльністю, суб'єктивним характером взаємодії, яка будується на дослідницькій діяльності, можна віднести *метод проєктів*.

Застосування даного методу під час навчання вивчали Г.Ващенко, О.Коберник, К.Мелашенко, О.Онопрієнко, В.Тименко. Так, на думку О.Коберника, метод проєктів є системою навчання, через яку учнів одержують знання на етапі планування та виконання певних завдань, що ускладнюються (Матеюк, 2012). Метод проєктів – це певна пошукова діяльність, самостійне вирішення проблеми, це ресурс для розвитку соціальної успішності учнів.

Залучення молодших школярів до проєктів – це групова або індивідуальна діяльність. Де, індивідуальна – це робота, що зосереджена на роботі одного учня та дозволяє сформувати вміння самоконтролю, самодисципліни тощо. Через таку діяльність зростає самооцінка учня. Групова форма діяльності зосереджена на взаємодію включеності кожного учня у спільну колективну роботу, де всі мають своє завдання у групі, де посилюються вольові якості (відповідальність, наполегливість), а спільні зусилля допомагають сформувати соціальну компетентність.

Згідно позиції О.Матвієнко, формування соціальної компетентності учнів молодшого шкільного віку є сприятливим періодом щодо процесу соціальної реальності та уникнення егоцентризму. Проєкти, що виконують учні, дозволяють їм здобути досвід розв'язання завдань, у випадку відсутності шаблону. Ситуація вибору виробляє внутрішній мотив та відповідальність за власні дії. Отже, виробляється досвід керування поведінкою, відбувається процес розвитку дивергентного мислення, посилюється ступінь соціального інтелекту, а під час збільшення кола спілкування – відбувається групова взаємодія.

Включеність батьків до виконання проєкту, над яким працює школяр – це важлива умова групової взаємодії та діяльності. В ході виконання проєкту, учні потребують підтримки з боку родини щодо віднаходження інформації, її розуміння та створення відповідних умов праці, використання основ тайм-менеджменту. Батьки дають поради щодо презентації проєкту, виступу.

Шкільні проєкти мають власну специфіку:

- 1) короткотривалість
- 2) переважання групових проєктів для спілкування

Дослідник Н.Довмантович до вимог організації проєктів відносив: самостійність учнів у різних видах діяльності; окресленість та розуміння учнями проблеми; пошуково-дослідницька діяльність та презентація проєкту.

У ході виконання проєкту виробляються такі компоненти соціальної успішності як:

- *бажання знати багато інформації*
- *прагнення досягати успіху у навчанні*
- *розуміння етапів послідовності*
- *вміння виражати власну думку, оригінальність мислення*
- *самооцінка своїх дій*
- *вміння контролювати поведінку через ціннісні орієнтації*
- *розуміти власні емоції та емоції інших (Міщенко,2013).*

Групова взаємодія учнів під час навчання є чинником їх соціальної успішності. Вчитель повинен організовувати групову взаємодію та використовувати різноманітні психодіагностичні методики дослідження соціальної успішності. Так, наприклад, (ігрова мотивація) до групи залучено 11 школярів, до групи (інтелектуальні вміння) – входить 1 учень, що забезпечує перехід до взаємодії між учнями. Фактично така взаємодія та цей спільний учень для груп, дозволяє посилити рівень розвитку кожного критерію та показника соціальної успішності: застосування впливу спільного для груп учня, який є лідером, наставником, використання спеціальної форми роботи учнів з учителем.

Визначені педагогічні та психологічні засоби формування соціальної успішності учнів :

- ✓ проведення семінарів, ділових ігор
- ✓ зустрічі, дискусії, ринги для батьків
- ✓ консультації дл учні, батьків та вчителів
- ✓ використання завдань розвивального характеру .

Таким чином, ми дійшли висновку, що формування соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання буде успішним із використанням обґрунтованих психолого-педагогічних умов: *1) створення комфортного освітнього середовища розвивального спрямування; 2)забезпечення ситуації успіху під час взаємодії учнів із дорослими; 3)запровадження різних завдань розвивального характеру; 4)налагодження групової взаємодії молодших школярів під час навчання.*

Висновки до розділу 2

Другий розділ нашого дослідження присвячений розкриттю діагностичного ієнструментарію та рівнів сформованості соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання. Представлено та теоретично обґрунтовано психолого-педагогічні умови оптимізації даного процесу.

Отже, за результатами емпіричного дослідження проблеми формування соціальної успішності учнів сформульовано наступні висновки.

З метою розкриття рівня сформованості соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання були визначені такі критерії з відповідними показниками: *мотиваційний, інструментальний, емоційно-поведінковий.*

Отже, *мотиваційний критерій* сформованості соціальної успішності учнів складається із: мотивів та потреб, що відповідають за емоції, пізнавальні процеси, поведінку учнів щодо виконання намічених цілей та завдань. Визначене акцентує необхідність наявності потреби молодших

школярів щодо процесу пізнання, пізнавальних інтересів, активності та проявів самостійності, почуттів інтелектуальних, бажання закарити власні духовні, моральні та інтелектуальні запити та потребу у досягненні успіху у процесі навчання, одержати нові знання для виконання різноманітних завдань. До показників мотиваційного критерію соціальної успішності учнів відносимо: мотивація досягнення успіху, потреба у пізнанні.

Інструментальний критерій сформованості соціальної успішності учнів у процесі навчання складається із: когнітивна складова – дивергентне, поняттєве мислення; операційна складова – прояв інтелектуальних умінь; оцінно-результативна складова – адекватна самооцінка. До показників інструментального критерію сформованості соціальної успішності учнів відносимо: сформоване дивергентне та поняттєве мислення; інтелектуальні задатки; адекватна самооцінка.

Емоційно-поведінковий критерій соціальної успішності учнів молодшого шкільного віку у навчанні визначають: ціннісна складова – моральні знання, ціннісні орієнтації; волюва складова – прояв волі; емоційно-комунікативна складова – соціальний та емоційний інтелект. До показників емоційно-поведінкового критерію сформованості соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання відносимо: ціннісні орієнтації; прояв волевих якостей (наполегливість, самодисципліна); соціальний інтелект; емоційний інтелект.

На основі узагальнення матеріалу нами було виокремлено такі рівні сформованості соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання як: *низький, середній та високий*.

Для характеристики особливостей формування соціальної успішності молодших школярів під час навчання був проведений констатувальний експеримент, до якого було залучено 54 учні 4-их класів. Результати дослідження дозволили виявити рівні сформованості соціальної успішності молодших школярів.

Відповідно, для учнів із високим рівнем сформованості соціальної успішності визначальним є прояв пізнавального інтересу бажання ґрунтовно

вчити всі навчальні предмети та позитивне відношення до процесу навчання та школи. У таких школярів розвинуте дивергентне та поняттєве мислення, адекватна самооцінка; вони здатні усвідомлено керувати поведінкою, виявляти волю, пояснювати власний вибір моральними принципами.

Молодші школярі середнього рівня сформованості мотиваційного критерію соціальної успішності відзначаються стійким бажанням вчити більшу половину навчальних предметів, пізнавальним інтересом, хорошим відношенням до навчальної діяльності та школи. Учні такого рівня вирізняє часткове розвинуте поняттєве мислення, швидкість, гнучкість, оригінальність, які розкривають дивергентне мислення .адекватну самооцінку.

Молодші школярі із низьким рівнем сформованості мотиваційного критерію показують нестійкий пізнавальний інтерес, бажання вчити предмети, у них негативне відношення до процесу навчання.

Свідченням низького рівня сформованості соціальної успішності є сформоване поняттєве мислення, однак часто неадекватна поведінка. Проявами низького є вміння керувати діями, вольові зусилля, тільки у деяких ситуаціях, і тому, моральні норми не стійкі.

Проведене дослідження та отримані результати акцентували на важливості та необхідності обґрунтування психолого-педагогічних умов оптимізації процесу формування соціальної успішності молодших школярів. Так, психолого-педагогічними умовами формування соціальної успішності учнів визначено такі, як: *1) створення комфортного освітнього середовища розвивального спрямування; 2)забезпечення ситуації успіху під час взаємодії учнів із дорослими; 3)запровадження різних завдань розвивального характеру; 4)налагодження групової взаємодії молодших школярів під час навчання.*

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі продемонстровано результати теоретичного аналізу та емпіричного дослідження процесу формування соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання.

1. Уточнено зміст таких категорій, як соціальна успішність особистості, соціальна успішність учнів молодшого шкільного віку, визначено специфіку прояву досліджуваного феномену в учнів молодшого шкільного віку. Конкретизовано зміст понять «успіх», «соціальний успіх», «успішність» тощо. Отож успіх особистості розкрито як утворення, яке містить мотив, зусилля, волю, здібності, навички, досягнення, визнання, які є досить нетривалими у часі щодо результатів діяльності.

Соціальний успіх особистості представлено через досягнення у сфері соціально важливої діяльності, які зумовлені певними когнітивними індивідуальними та соціальними спроможностями, конкретними соціальними зв'язками.

2. Проаналізовано та інтерпретовано ключову дефініцію дослідження – соціальна успішність особистості – діяльність людини, її прагнення, результат діяльності, досягнення успіху у соціумі, прагнення до досягнення успіху. *Соціальна успішність молодших школярів у процесі навчання – це інтегративне утворення, що містить здатності до пізнання, оцінювання та вміння керувати власною поведінкою під час взаємодії із вчителем та однолітками з метою досягнення оптимальних результатів у навчання.* Процес формування соціальної успішності учнів у навчання зорієнтований на основні три компоненти: *мотиваційний* (складові – мотиваційні прагнення, прояв ініціативи); *інструментальний* (когнітивна складова – інтелект, задатки, творчість; опеарційна складова – освіта та досвід; оцінно-результативна складова – самооцінка, самоставлення, самоповага, прояв гідності, рефлексія) *та емоційно-поведінковий* (складова ціннісна - менталітет, загальнолюдські цінності; складова вольова – воля, почуття відповідальності; складова емоційно-комунікативна – емоційний та соціальний інтелект, вміння комунікативні соціальна обізнаність).

3. З метою розкриття стану сформованості соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання були визначені такі критерії з відповідними показниками: *мотиваційний, інструментальний, емоційно-поведінковий*. Де, *мотиваційний критерій* сформованості соціальної успішності учнів відповідає за мотиви та потреби, що відповідають за емоції, пізнавальні процеси, поведінку учнів щодо виконання намічених цілей та завдань. До показників мотиваційного критерію соціальної успішності учнів відносимо: мотивація досягнення успіху, потреба у пізнанні. *Інструментальний критерій* сформованості соціальної успішності учнів складається із: когнітивна складова – дивергентне, поняттєве мислення; операційна складова – прояв інтелектуальних умінь ; оцінно-результативна складова – адекватна самооцінка. Показниками даного критерію є: сформоване дивергентне та поняттєве мислення; інтелектуальні вміння; адекватна самооцінка. Свідченням *емоційно-поведінкового критерію* сформованості соціальної успішності учнів є: ціннісна складова – моральні знання, ціннісні орієнтації; вольова складова – прояв волі ; емоційно-комунікативна складова – соціальний та емоційний інтелект. Показниками – ціннісні орієнтації; прояв вольових якостей (наполегливість, самодисципліна) ; соціальний інтелект; емоційний інтелект.

Означені критерії з показниками дозволили представити рівні сформованості соціальної успішності молодших школярів (високий, середній та низький). Так, за результатами емпіричного дослідження виявлено, що більшість респондентів мають середній (56,52%) та низький (28,1%) рівні сформованості соціальної успішності. Констатовано, що на рівень розвитку соціальної успішності учнів під час навчання найбільший вплив мають мотиваційний та інструментальний компоненти, менший – емоційно-поведінковий. Дані показники мають вагомий та безпосередній зв'язок із процесом соціальної успішності молодших школярів.

4. Обґрунтовано психолого-педагогічні умови формування соціальної успішності молодших школярів у процесі навчання. Доведено, що формування означеної якості буде ефективним із застосуванням даних умов:

- 1) створення комфортного освітнього середовища розвивального спрямування;*
- 2) забезпечення ситуації успіху під час взаємодії учнів із дорослими;*
- 3) запровадження різних завдань розвивального характеру;*
- 4) налагодження групової взаємодії молодших школярів під час навчання.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабина Т. Г., Єршова О. П. (2010). Успішність як багатовимірний феномен. *Успішність особистості: потенціал та обмеження* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Київ, 18 берез. 2010 р.). Київ, С. 19-21.
2. Бевзенко, Л. (2000). Зміст життєвого успіху: соціально-культурологічний контекст. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. № 1. С. 34–51.
3. Безрук, К. (2020). Формування соціальної успішності підлітків у системі учнівського самоврядування: понятійне поле. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць Інституту проблем виховання НАПН України*. Кн.1, № 24. С. 17–39. DOI: <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2020-24-1-17-30>.
4. Бех, І. (2015). Вибрані наукові праці. Виховання особистості: в 2 т. Чернівці : Букрек,. Т. 1. 840 с.
5. Бібік, Н. (2008). Формування пізнавальних інтересів молодших школярів : монографія. Київ : ВІПОЛ, 200 с.
6. Большакова, І. (2015). Формування мотивації до навчання. *Початкова освіта*. № 6. С. 21–32.
7. Боровинська, І. (2017). До психологічного розуміння понять «успіх», «успішність», «життєвий успіх», «життєва успішність». *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : психологічні науки*. Вип. 3(2). С. 142–148.
8. Вернудіна, В. (2010). Психологічні чинники успіху: спроба компаративного аналізу. *Освіта і управління*. № 2 (3). С. 86–91.
9. Гончаренко, С. У. (1997). *Український педагогічний словник*. Київ : Либідь, 376 с.
10. Грінченко, О. (2012). Психологія успіху як основа соціального оптимізму. *Переяславська рада: її історичне значення і перспективи розвитку східнослов'янської цивілізації* : матеріали 6-й Міжнар. наук.-

- практ. конф., (м. Харків, 15–16 груд. 2011 р.). Харків: НТУ «ХПИ», С. 181–183.
11. Державний стандарт початкової освіти. URL : [http://dano.dp.ua/attachments/article/303/Державний стандарт початкової освіти.pdf](http://dano.dp.ua/attachments/article/303/Державний_стандарт_початкової_освіти.pdf)
 12. Дідковський, С. (2010). Стратегії формування успішності суб'єкта діяльності. *Успішність особистості: потенціал та обмеження*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Київ, 18 берез. 2010 р.). Київ, С. 80–81.
 13. Ільїна, Ю. (2009). Науковий огляд проблематики успіху та успішності. *Актуальні проблеми психології. Психологічна теорія і технологія навчання*. Т. 8, № 6. С. 98–112.
 14. Киричок, І., Воропай, В. (2018). Педагогічні аспекти соціальної успішності майбутніх керівників ЗНЗ. *Молодий вчений*. № 1 (53). С. 794–800.
 15. Кірик, М., Данилова, Л. (2019). *Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти : навч.-метод. посіб.* Львів : Світ, 136 с.
 16. Коробко, С., Коробко, О. (2021). *Нова українська школа: діагностична та корекційно-розвивальна робота з молодшими школярами : навч.-метод. посіб.* Київ : Літера ЛТД, 160 с.
 17. Кохан, Я. (2010). Об'єктивне та соціокультурне в понятті успішності. *Успішність особистості: потенціал та обмеження : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Київ, 18 берез. 2010 р.). Київ, С. 130–133.*
 18. Маркозова, О. (2013). Соціальний успіх особи у контексті історичних практик свободи. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого Серія : філософія, філософія права, політологія, соціологія*. № 3. С. 169–178.
 19. Матеюк, О. (2012). Успішність особистості: сутність та зміст феномену. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України: електрон. наук. фахове вид.* Вип. 4.

20. Міністерство освіти і науки України – Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи. *Головна | Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-organizaciyi-osvitnogo-prostoru-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli> (дата звернення: 15.01.2023).
21. Митник, О. (2019). Підготовка майбутнього вчителя до формування соціальної успішності молодшого школяра. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 17 : теорія і практика навчання та виховання : зб. наук. праць. № 31. С. 116–121.
22. Митник, О., Манзер, С., Цілик Н. (2017). Теоретико-методичні засади становлення успішної в соціумі особистості під час навчально-виховного процесу в ЗНЗ. *Рідна школа*. № 1–2. С. 36–40.
23. Митник, О., Стрижак, А. (2021). Психолого-педагогічні умови формування соціальної успішності молодших школярів/ок у процесі навчання. *Електронний фаховий журнал «Технології розвитку інтелекту»*. Т. 5, № 2 (30
24. Митник, О., Стрижак, А. (2021). Становлення соціально успішної особистості фахівця у процесі навчання. *Асоціація сприяння глобалізації освіти та науки «СПЕЙСТАЙМ»* : матеріали III Міжнар. форуму науковців та дослідників «SCIENCE AND STUDY 2021», (м. Київ, 1 жовт. 2021 р.). Київ, С. 160–164.
25. Михайлишин, Г., Довга, М. (2017). Успішність особистості: філософський та психолого-педагогічний контекст. *Громадське об'єднання «ВЕКТОР ПОШУКУ»* : IX всеукр. практ.-пізнав. інтернет конф. «Наук. думка сучасності і майбут.», (м. Дніпро, 3–12 берез. 2017 р.). Дніпро, С. 50–56
26. Міщенко, О. (2013). Психологічні особливості уявлень особистості про економічно успішну людину. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук.

- праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Т. 11, № 8, ч. 2. С. 85–95.
27. Москаленко, В. (2014). Особливості змістовних характеристик структурних компонентів уявлень студентів про соціально успішну людину. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПУ*. Т. 12, № 20. С. 191–203.
 28. Москаленко, Л. (2016). Психологічні умови становлення соціального статусу молодшого школяра.: дис. ... канд. психол. наук :19.00.07 / Ін-т психол. ім. Г. С. Костюка. Київ, 183 с.
 29. Мунтян, А. (2023). Інтерактивні технології розвитку соціальної успішності першокласника. *Ізмаїльський Державний Гуманітарний Університет*. URL: <http://dspace.idgu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1840> (дата звернення: 27.01.2023).
 30. Назарук, О. (2010). Теоретичний аналіз передумов успішності професіонала в умовах підвищених ризиків. *Успішність особистості: потенціал та обмеження* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Київ, 18 берез. 2010 р.). Київ, С. 185-188.
 31. *Нова українська школа*. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola/compressed.pdf>
 32. Пасічник, Н. (2013). Психологічні умови ефективного розвитку образного та понятійного мислення у молодших школярів. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки: зб. наук. праць*. № 41 (65). С. 129–138.
 33. Педагогічний словник / ред. М. Ярмаченка. Київ : Пед. думка, 2001. 514 с.
 34. *Педагогічна майстерність* : (2004). підручник. 2-е вид., доп. і перероб. Київ: Вища шк., 422 с.

- 35.Півень, Л., Кучеренко, Є. (2022). До проблеми структури уявлень студентів про успішність особистості. *Перспективи розвитку сучасної психології: зб. наук. праць*. № 11. С. 187-193.
- 36.Подкоритова, Л. (2010). Успішна та неуспішна особистість: спроба подолання дихотомії. *Успішність особистості: потенціал та обмеження*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Київ, 18 берез. 2010 р.). Київ, С. 201-203.
- 37.Поліванова, О. (2014). Взаємозв'язок уявлення про успіх та соціально-психологічних характеристик особистості у сучасній молоді. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія. Психологія*. № 54. С. 19–22.
- 38.Пророк, Н. (2010). Самоефективність і успішність професійної діяльності. *Актуальні проблеми психології*. № 7. С. 176–180.
- 39.Рибалка, В. (2016). Словник із психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості : термінол. слов. Київ, Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 424 с.
- 40.Романовський, О. (2007). Філософія досягнення успіху. Психологічний аспект : підручник / ред.: О. Г. Романовський, В. Є. Михайличенко. Харків : НТУ «ХП», 592 с.
- 41.Савін, Є. (2023). Формування профілю сучасної соціально успішної молодшої людини в контексті реалізації державної молодіжної політики. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2013_1_14 (дата звернення: 10.01.2023).
- 42.Савченко, О. (2018). Початкова освіта в контексті ідей Нової української школи. *Рідна школа*. № 1-2. С. 3–7.
- 43.Савченко, О. Я. Типова освітня програма. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2020/11/20/Savchenko.pdf>
- 44.Сівак, А. (2016). Створення ситуації успіху на уроці в початковій школі. *Таврійський вісник освіти*. № 2. С. 147–153.

- 45.Сидоренко, О. (2018). Практикум з вікової та педагогічної психології : навч. посібник для студентів подвійних спеціальностей з психологією. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 262 с.
- 46.Смульсон, М. (2010). Готовність до саморозвитку як психологічна умова діяльності. *«Успішність особистості: потенціал та обмеження» : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.*, (м. Київ, 18 берез. 2010 р.), Київ, С. 228-230
- 47.Стрижак, А. (2020). Взаємозв'язок категорій розвитку особистості: успіх, успішність, соціальний успіх, соціальна успішність. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Том 1Х. Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія, № 13. С. 326–338.
- 48.Стрижак, А. (2023). Психологічна програма формування соціальної успішності молодших школярів у навчанні: зміст і процес реалізації. *Наукові перспективи. Серія «Психологія»*. № 7 (37). С. 694-710. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-7\(37\)-694-710](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-7(37)-694-710).
49. Стрижак, А. (2023). Емпіричне дослідження компонентів соціальної успішності молодших школярів у навчанні. *Перспективи та інновації науки. Серія «Психологія»*. № 11 (29). С. 616-627. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-11\(29\)-616-627](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-11(29)-616-627)
50. Стрижак, А. (2021). Особливості процесу формування соціальної успішності у дітей молодшого шкільного віку контексті освітньої траєкторії розвитку. *Інноваційні трансформації в сучасній освіті: виклики, реалії, стратегії : матеріали III Всеукр. відкр. наук.-практ. онлайн-форуму*, (м. Київ, 15–16 черв. 2021 р.). Київ, С. 370–372.
- 51.Титаренко, Т. (2009). Сучасна психологія особистості : навч. посіб. Київ : Марич, 2009. 232 с.
- 52.Ткаченко, Л. (2015). Психолого-педагогічні особливості учнів молодших класів у процесі навчальної діяльності. *Педагогічні науки: збірник наукових праць*. Вип. 67. С. 148–152

- 53.Тлумачний словник української мови / ред. В. Калашника. Харків : Прапор, 2004. Т. 2. 992 с.
- 54.Філософський енциклопедичний словник (2002). / редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін. Київ : Абрис, 742 с.
- 55.Фоменко, К. (2018). Психологія губристичної мотивації суб'єкта діяльності : дис. ... д-ра. псих. наук : 19.00.01 / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 465 с.
- 56.Хомич, О. (2021). Формування соціальної успішності особистості старшокласників у процесі оволодіння життєвими навичками. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал* : матеріали звіт. наук.-практ. конф. ін-ту проблем виховання НАПН України (м. Івано-Франківськ за 2020 р.). Івано-Франківськ: НАІР, С. 203–207.
- 57.Цавалюк, Т. (2016). Психологічний супровід формування інтелектуальних почуттів у молодшому шкільному віці : дис. ...канд. психол. наук. : 19.00.07 / Ін-т психол. ім. Г. С. Костюка. Київ, 176 с.
- 58.Ципко, С. (2011). Соціальний успіх та статусна функція сім'ї в сучасному українському суспільстві. *Релігія та Соціум. Міжнародний часопис. Чернівецький нац. ун-т. № 2 (6)*. С. 122–129.
- 59.Чепелева, Н. (2010). Життєвий успіх як наратив. *Успішність особистості: потенціал та обмеження* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Київ, 18 берез. 2010 р.). Київ, С. 251-254.
- 60.Чернобровкіна, В. (2010). Мотиваційно-потребові та ціннісні передумови прагнення особистості до успіху. *Успішність особистості: потенціал та обмеження : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.*, (м. Київ, 18 берез. 2010 р.) Київ, С. 254-256.
- 61.Шапар, В. (2007). Сучасний психологічний словник. Харків : Прапор, 640 с.
- 62.Шукалова, О. (2009). Сприяння вчителя формуванню високого рівня пізнавального інтересу молодшого школяра. *Педагогіка формування*

- творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць.* № 5 (58). С. 481–485.
63. Ярема, А. (2010). Феномен успіху в соціологічному вимірі. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна.* № 4. С. 92–99.
64. Ярема, А. (2009). Соціологічний аспект сутності феномену успіху. Гуманітарні та соціальні науки : *матеріали I Міжнар. конф. молодих вчен.* HSS-2009, (м. Львів, 14–16 трав. 2009 р.). Львів, С. 275–277.
65. Ярошинська, О. (2015). Теоретичні і методичні засади проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань, 544 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Формування соціальної успішності молодших школярів:

конструктор для роботи з учнями

Методичний конструктор – це інструмент планування педагогічної діяльності з певної проблеми, що надає змогу з окремих елементів (форм, методів, засобів) конструювати виховну стратегію.

1. Орієнтовна тематика учнівських конференцій

- Від мрії до успіху. Стати соціально успішною особистістю – місія здійснена.
- Соціальна активність учнів – соціальна успішність завтра.
- Волонтерство як ресурс розвитку соціальної успішності молодшого школяра у сучасному соціумі.
- Потенціал учнівського самоврядування у формуванні соціально успішної особистості старшокласника.

2. Орієнтовна тематика круглих столів

- Соціально успішна особистість: хто вона і як нею стати.
- Соціальна успішність учнівської молоді – ефективний ресурс розв’язання сучасних соціальних проблем.
- Шлях до успіху. Як стати соціально успішною, компетентною особистістю.
- Самопізнання і формування соціальної успішності особистості.
- Самореалізація учнівської молоді: як стати успішним у житті та професії.

3. Орієнтовна тематика дискусій

- Соціально успішна особистість «міф чи реальність»?
- Що таке соціальна успішність? Як її досягнути?
- Соціальна успішність особистості: життєва необхідність чи данина моді?
- Соціальна успішність – справа моїх рук?

- Життєвий успіх: доля чи вибір особистості?
- Від чого залежить успішність людини в житті?
- Сам собі вчитель: як стати успішним?
- Чому не вчать в школі і що важливо для успішності в житті?
- Соціальні навички: чому важливо їх розвивати?

4. Орієнтовна тематика дебатів

- Для успіху в житті людина повинна розраховувати лише на себе.
- Запорука успішного майбутнього – у твоїх внутрішніх ресурсах.

5. Орієнтовна тематика діяльнісних ігор

- Портрет соціально успішного школяра
- Модель соціально успішної особистості учня
- Алгоритм досягнення життєвого успіху
- Створюємо банк соціальних проєктів за напрямом «Молодь прагне бути успішною».

6. Орієнтовна тематика проєктів

- Соціально успішна молодь – творець майбутнього України.
- Соціальна успішність – твоя суперсила.
- Історії успішних людей, які розбудовують сучасну Україну.
- Успішні особистості, якими я пишаюся.
- Як досягнути успіху: поради успішних людей.
- Соціальна успішність – у твоїх руках.
- Бути соціально успішним – це здорово!
- Я – успішна особистість.
- Школа соціального успіху.

7. Орієнтовна тематика конкурсів

- Конкурс есе «Соціально успішна особистість: яка вона».
- Конкурс есе «Я – соціально успішна особистість».
- Конкурс есе «Моя формула професійного успіху».
- Конкурс історій «Історія успіху моєї родини».

8. Орієнтовна тематика квестів

- Професії майбутнього.

- Від успіху до успішності.

9. Орієнтовна тематика соціологічних досліджень

- Роздуми учнівської молоді про успіх і щастя.
- Соціально успішна особистість: погляд учнівської молоді.
- Життєвий успіх очима учнів
- Успішні персоналії: очима учнівської молоді.
- Навички, вміння, необхідні для досягнення успіху в житті.

Додаток Б

Діагностичний інструментарій дослідження рівня сформованості соціальної успішності молодших школярів

Методика: проєктивний малюнок «Що мені подобається у школі» (за Л. Лускановою)

Форма проведення: індивідуальна і групова.

Час проведення: 30 хвилин.

Обладнання: аркуш з альбому формату А4, простий олівець, гумка, кольорові олівці.

Інструкція для учнів: Потрібно намалювати те, що найбільше подобається у школі

Примітка: аркуш з альбому має бути розташований горизонтально.

Інтерпретація результатів

1. Невідповідність малюнка темі вказує на:

а) мотиваційну незрілість дитини, відсутність у неї шкільної мотивації і перевагу в неї інших, найчастіше ігрових, мотивів (у цьому випадку діти малюють машини, іграшки, візерунки тощо);

б) дитячий негативізм (така поведінка властива дітям із завищеним рівнем домагань і труднощами пристосування до шкільних вимог; дитина завзято відмовляється малювати на шкільну тему і малює, що вона найкраще вміє або любить малювати);

в) нерозуміння і неправильне тлумачення задачі (діти нічого не малюють або копіюють в інших дітей сюжети, що не мають відношення до даної теми).

2. За відповідності малюнків заданій темі враховується їх сюжет:

а) навчальні ситуації свідчать про високу шкільну мотивацію, навчальну активність і наявність у школяра пізнавальних мотивів;

б) ситуації ненавчального характеру із зовнішніми шкільними атрибутами властиві дітям з позитивним ставленням до школи, але зовнішньою мотивацією;

в) ігрові ситуації в школі властиві дітям з позитивним ставленням до школи, але перевагою ігрової мотивації.

Методика «Вивчення мотивації молодшого школяра до навчання в школі» (за О. Онуфрієвим, С. Костроміною)

Текст анкети

- 1. Тобі подобається в школі?
- 2. Вранці ти завжди охоче йдеш до школи? Чи все ж часто волієш залишитися вдома?
- 3. Якби вчитель сказав, що завтра йти до школи не обов’язково, ти б пішов чи залишився вдома?
- 4. Тобі подобається, коли скасовують якісь уроки?
- 5. Ти б хотів, щоб не задавали ніяких домашніх завдань?
- 6. Ти хотів би, щоб у школі залишилися одні перерви?
- 7. Ти часто розповідаєш про школу своїм родичам і друзям?
- 8. Бажав би ти мати іншого, не такого суворого вчителя?
- 9. У тебе в класі багато друзів?
- 10. Тобі подобаються твої однокласники?

Варіанти відповідей						
1	а	Так	б	Не дуже	в	Ні
2	а	Іду з радістю	б	Буває по-різному	в	Бажаю лишитись
3	а	Пішов би до школи	б	Не знаю	в	Залишився б
4	а	Не подобається	б	Буває по-різному	в	Подобається
5	а	Не хотів би	б	Не знаю	в	Хотів би
6	а	Ні	б	Не знаю	в	Хотів би
7	а	Часто	б	Інколи	в	Не розповідаю
8	а	Мені подобається наш учитель	б	Точно не знаю	в	Бажав би
9	а	Багато	б	Мало	в	Немає друзів
10	а	Подобаються	б	Не дуже	в	Не подобаються

Методика проведення: учням пропонується відповісти на питання анкети в бланку відповідей, обводячи букву вибраної відповіді.

Бланки для відповідей

Прізвище, ім'я _____

Клас _____

Дата _____

За кожену відповідь: а — 3 бали; б — 1 бал; в — 0 балів.

Інтерпретація результатів

Зі зростанням кількості балів підвищується рівень мотивації.

25—30 балів	Сформоване ставлення до себе як до школяра	Навчальна мотивація
20—24 бали	Ставлення до себе як до школяра практично сформоване	Соціальна мотивація
15—19 балів	Позитивне ставлення до школи, але школа більше приваблює позашкільними справами	Ігрова мотивація
10—14 балів	Ставлення до себе як до школяра не сформоване	
Менше 10	Ставлення до школи негативне	

Методика «Сходи́нки»

Мета: вивчення динаміки самооцінки.

Хід виконання: дитині показують намальовану на папері драбинку з 7 сходи́нками.

Середня сходи́нка має форму майданчика і пояснюють завдання: «На трьох нижніх сходи́нках знаходяться погані діти (чим нижче, тим гірші), на майданчику - не погані і не гарні, а на трьох верхніх сходи́нках - гарні діти (чим вище, тим кращі).» Кожна сходи́нка має, тим самим, певну змістову характеристику.

Дитина повинна поставити себе на одну зі сходи́нок і обґрунтувати свій вибір.

Інструкція для школяра

Вчитель говорить: «Якщо всіх дітей розставити на цих сходинках, то на трьох верхніх сходинках опиняться хороші діти: розумні, добрі, сильні, слухняні – чим вище, тим краще. Так на сходинці 1 знаходяться просто гарні діти, на сходинці 2 - дуже гарні, на сходинці 3 - найкращі. Ти знаєш, що є дуже гарні діти, є погані, є середні. Ось на цій драбинці (показується листок паперу з намальованою драбинкою) середні діти знаходяться посередині, ось на цьому майданчику (показати майданчик). Ці діти не погані, і не гарні, а середні.

А на трьох нижніх сходинках знаходяться погані діти – чим нижче, тим гірші. Знизу від майданчика знаходяться погані діти, на 2 сходинці знизу - дуже погані, на 3 знизу - найгірші. Зрозумів? Давай повторимо (повторюється з дитиною розташування сходинок). А тепер постав себе на ту сходинку, яку ти, на твою думку, займаєш. Покажи, куди б ти поставив себе, на яку сходинку?». Щоб легше було виконувати завдання можна помістити на ту чи іншу сходинку картинку із зображенням хлопчика чи дівчинки. Чому ти поставив себе на цю сходинку?».

Інтерпретація результатів

Оцінка здійснюється за 7- бальною шкалою, де перша сходинка (найнижча) відповідає балу 1, середня сходинка (майданчик) відповідає балу 4, верхня сходинка відповідає балу 7. Таким чином, дитина може одержати від 1 до 7 балів.

Обговорення результатів

Для дітей, які вступають у перший клас, характерна наявність високої позитивної самооцінки. У нормі дитина повинна ставити себе не нижче, ніж на 2 сходинку зверху, тобто нормою є самооцінка в 6 балів. 7 чи 5 балів не є відхиленнями від норми, а свідчать про дуже гарні чи просто добрі стосунки до дитини в сім'ї й у дошкільному закладі.

Самооцінка від 1 до 3 балів, тобто віднесення дитиною себе до «поганих» дітей, є важливою ознакою неблагополучного соціального розвитку і, в першу чергу, є показником несприятливого досвіду соціальних взаємодій. Швидше за все, негативна самооцінка пов'язана з

неблагополучними сімейними відносинами чи негативним ставленням батьків до самої дитини або пов'язана з несприятливим досвідом спілкування дитини в дошкільному закладі. Необхідно з'ясування конкретні причини негативної самооцінки, тому що на цій підставі можна прогнозувати успішність включення дитини в колектив класу і будувати програму корекції образу «Я» дитини.

Опитувальник «Вивчення мотивації навчання у молодших школярів»

М.Р. Гінзбурга

1. Я вчуся в школі, тому що ...

- а) так хочуть мої батьки;
- б) мені подобається вчитися;
- в) я відчуваю себе дорослим;
- г) я люблю добрі оцінки;
- д) хочу отримати професію;
- е) у мене хороші друзі.

2. Найцікавіше на уроці ...

- а) ігри і фізкультхвилинки;
- б) хороші оцінки і похвала вчителя;
- в) спілкування з друзями;
- г) відповіді у дошки;
- д) пізнання нового і виконання завдання;
- е) готуватися до життя.

3. Я намагаюся вчитися краще, щоб ...

- а) отримати хорошу оцінку;
- б) більше знати і вміти;
- в) мені купували красиві речі;
- г) у мене було більше друзів;
- д) мене любила і хвалила вчителька;
- е) приносити користь, коли виросту.

4. Якщо я отримую хорошу оцінку, то мені подобається, що ...

- а) я добре все вивчив (ла);
- б) в щоденнику стоїть гарна оцінка;
- в) вчителька буде рада; г) вдома мене похвалять;
- д) зможу побільше пограти на вулиці;
- е) я дізнаюся більше нового.

Обробка результатів

Варіанти відповідей	Перше питання	Друге питання	Третє питання	Четверте питання
а	Зовнішній мотив	Ігровий мотив	Мотив оцінки	Навчальний мотив
б	Навчальний мотив	Мотив оцінки	Навчальний мотив	Мотив оцінки
в	Позиційний мотив	Позиційний мотив	Зовнішній мотив	Позиційний мотив
г	Мотив оцінки	Зовнішній мотив	Ігровий мотив	Зовнішній мотив
д	Соціальний мотив	Навчальний мотив	Позиційний мотив	Ігровий мотив
е	Ігровий мотив	Соціальний мотив	Соціальний мотив	Соціальний мотив

Опитувальник типу атрибуції успіхів і невдач для учнів початкової школи (адаптація методики В.А. Кривової)

Інструкція: нижче описані ситуації, в яких кожен може опинитися.

Подумай, внаслідок чого така ситуація могла б відбутися. Вибери один із запропонованих варіантів. Довго не думай, так як правильних або неправильних відповідей немає.

1. Ти отримав(ла) «відмінно» за контрольну роботу.

- А. Мені просто пощастило.
- Б. Я серйозно готувався(лась) до неї і заслужив(ла) таку оцінку.
- В. Я добре розбираюся в темі, по якій була контрольна робота.
- Г. Контрольна робота була легкою.

2. Ти граєш з друзями в улюблену гру і виграєш.

- А. Я сильний гравець, рідко кому вдається обіграти мене.

Б. Це проста гра.

В. Я довго тренувався (лась).

Г. Сьогодні удача була на моєму боці.

3. За усну відповідь у дошки ти отримувеш відмінно.

А. Мені пощастило, вдалося вгадати правильну відповідь.

Б. Я готувався(лась) до відповіді на це питання, коли робив(ла) домашню роботу.

В. Питання було легким.

Г. Я добре знаю цю тему.

4. Ти єдиний з класу впорався(лась) з важким завданням.

А. Я вгадав(ла) правильну відповідь.

Б. Вдома я часто тренуюся виконувати схожі завдання.

В. Завдання було легке.

Г. Мені часто вдається виконувати схожі завдання.

5. Учитель веде урок, але ти не розумієш, про що йде мова.

А. Я слабо розбираюся в цьому предметі.

Б. Тема важка.

В. Я не намагався(лась) зрозуміти пояснення.

Г. Мене відволікав сусід по парті

6. Учитель сказав, що ти прочитав вголос вірш краще, ніж твої однокласники.

А. У мене пам'ять добра і є акторські здібності.

Б. Вірш був простим і маленьким.

В. Я вчив(ла) його цілий тиждень і вдома кілька разів тренувався(лась) його розповідати.

Г. Я підглядав(ла) з книжки.

7. Ти програєш, граючи з друзями.

А. Я слабкий гравець.

Б. Гра була складна.

В. Треба було заздалегідь потренуватися.

Г. Так вийшло.

8. *Відповідаючи на уроці, ти отримуєш погану оцінку.*

А. Я не згадав(ла) правильної відповіді.

Б. Погано підготувався(лась).

В. Питання було складне.

Г. Я слабкий в цьому питанні.

9. *Однокласники всю перерву сміялися над розказаної тобою смішною історією.*

А. Напевно, у них був гарний настрій.

Б. У мене добре виходить розповідати анекдоти.

В. Я вчора перед дзеркалом тренувався(лася) розповідати.

Г. На уроці стався схожий випадок.

10. *Ти брав(ла) участь в змаганнях і програв(ла).*

А. Я недостатньо добре до них підготувався(лась).

Б. Я слабкий суперник.

В. У цей день удача відвернулася від мене.

Г. Змагання було важким.

Ситуація успіху – пункти 1-4, 6, 9. Ситуація невдачі – пункти 5, 7, 8, 10.

Додаток В
Практичні вправи з формування соціальної успішності
молодших школярів

Вправа «Секрети успіху»

Мета: оволодіти прийомами досягнення успіху в навчанні за допомогою афірмацій.

Процедура проведення. «Діти, поміркуйте й сформулюйте визначення поняття «досягнення успіху». Поділіться думкою з сусідом/сусідкою по парті. Розкажіть один одному, а завдяки чому людина, про яку ви тільки що почули з презентації, досягла успіх у суспільстві, може в неї були секрети досягнення успіху? А тепер, прочитайте картку, на якій написано секрети досягнення успіху, що лежить у вас на парті»:

- «Я виконую роботу з радістю!»;
- «Коли я працюю, то занурююся в неї на 100%»;
- «Коли я працюю, то намагаюся зробити все вчасно!»;
- «Коли у мене щось не виходить, то я стаю ще наполегливішим!»;
- «Коли я працюю, то не відволікаюсь!».

«Прочитали? А тепер подивіться відеопрезентацію з афірмаціями, але спочатку слухаємо, а потім повторюємо всі разом, пошепки, декілька раз кожно».

Вправа «Скарбничка досягнень»

Мета: рефлексія досягнень.

Процедура проведення. «Діти, я впевнена, що ви цінуєте свої успіхи й досягнення. Ми всі бажаємо досягнень у діяльності, але забуваємо робити перший, дуже важливий крок, який лежить у основі успішного результату. А саме, щоб відчувати себе успішним, ми повинні знати, чого ми вже досягли й

яким чином. Звичайно, що для цього треба час і вміння, щоб помічати свої досягнення. Зараз пройдіться подумки й згадайте 5 своїх досягнень у навчанні за останній тиждень чи місяць. Обов'язково похваліть себе за це подумки. Будьте об'єктивними до самих себе. А тепер намалюйте до своїх досягнень піктограми, потім виріжте їх, бо ми будемо робити банер з назвою «Досягнення класу».

Вправа «Мої правила досягнення успіху»

Мета: навчити візуалізувати правила досягнення успіху.

Процедура проведення. «Діти, кожний з вас має свої правила успіху, візьміть аркуш паперу й обведіть свою руку. Виріжте малюнок руки. На кожному пальці зробіть підпис одного правила досягнення успіху. Працюйте самостійно. Будьте відверті самі з собою, напишіть дійсно тільки ті правила, що ви використовуєте для мотивації досягнення мети, якщо їх менше чим пальців, то зробіть висновки. А тепер покладіть цей виріб у свій щоденник, нехай він на цьому тижні буде закладкою у вашому щоденнику.

Психологічна гра «Мої успіхи»

Мета: навчити адекватно себе оцінювати.

Процедура проведення. Учасники гри по черзі розповідають про свої життєві, навчальні досягнення на даний момент часу. Наприклад, хтось переміг у змаганнях, навчився кататися на ковзанах, хтось успішно написав контрольну роботу тощо. Кожен виступ вітається оплесками.

Вправа «Коло сили»

Мета: навчити учнів навичкам візуалізації підтримки себе.

Процедура проведення. Заплющи очі. Уяви собі, що ти стоїш на сцені, під променями прожектора, ти вбираєш його тепле, лагідне світло, воно тебе наповнює. Ти можеш відчувати його запах, дихати ним, наповнюватися енергією. Сила і тепло цього світла, проникають в усі клітинки твого тіла, аж до верхівки голови та кінчиків пальців рук і ніг. Ти стоїш у колі своєї сили, це коло де ти відчуваєш себе могутнім, сильним, здібним, сміливим, відповідальним, розумним, уважним, впевненим, урівноваженим, спокійним.

Сфотографуй себе, будь ласка. А зараз можеш відчути своє тіло й відкрити очі.

Вправа «Неповторність»

Мета: навчити цінити себе й свою неповторність.

Процедура проведення. «Діти, у всіх є аркуш та олівці чи фломастери? Намалюйте сонечко, тільки сонечко, більше малювати нічого не треба».

Обговорення.

Школярі порівнюють, які малюнки сонечка в них вийшли – однакові чи ні, й дивуються, що всі малюнки сонечка вийшли різні. Вчитель звертає увагу школярів на те, що хоч усі виконували вправу за однією інструкцією, малюнки сонечка в них вийшли різні. Вчитель каже: «Тепер ви ще раз можете переконатися в тому, наскільки ви всі різні, несхожі один на одного, кожен має свої неповторні риси, свою уяву, тобто власну індивідуальність».

Вправа «Мої добрі справи»

Мета: рефлексія моральної поведінки.

Процедура проведення. Перегляньте мультфільм, наприклад «Маленьке добро для інших – краще за будь який подвиг» чи інший мультфільм на вибір. Напишіть, які добрі справи ви робили вчора чи позавчора, будьте до себе об'єктивними. (10 хв.)

Мої добрі справи...

Вправа «Браслет»

Мета: навчити бути послідовним, коли тренуєш силу волі.

Процедура проведення. «Перед вами є браслети, вони вам знадобляться для цікавої вправи. Ця вправа дозволяє сформувати нові позитивні звички. Справа в тому, що звичка – це дія, яка відбувається неусвідомлено. Але для того, щоб звичка з'явилася, треба певний час цілеспрямовано цю дію виконувати. Це залучає вашу увагу, а також змушує вас дотримуватися прийнятого рішення навіть у тих випадках, коли слідувати йому не хочеться. Почати можна з будь чого! Наприклад, щоразу після вивчення уроків складати портфель тощо. У кожного буде своя звичка. Поміркуйте про це й виберіть! Як тільки ви виберете дію, яку будете виконувати, то надівайте

браслет. Треба носити браслет 21 день, який буде вам нагадувати про дію. Тут важливо бути послідовним. А як тільки ви схилили й забули зробити заплановане, то треба зняти браслет! І почати все спочатку. Такі правила. А браслет вже надіти на іншу руку».

Вправа «Людина – діяч»

Мета: сформувати розуміння щодо позиції, в якій виступає суб'єкт сприйняття (спостерігач чи учасник події) в процесі міжособистісного спілкування.

Процедура проведення. «Поміркуйте хто з хлопців є спостерігачем події? А хто з хлопців є учасником події? Розкажіть про це сусіду/сусідці по парті. Є в житті такі ситуації, в яких спостерігач згідно з правилами розвитку події не може бути учасником події, а лише спостерігачем. (Наприклад, гру у футбол по телебаченню чи на стадіоні ми можемо лише спостерігати й вболівати, ми не можемо втрутитися), але є ситуації де краще втрутитись. Поміркуйте й розкажіть сусіду/сусідці по парті приклади таких ситуацій. Один учень прогнозує певну ситуацію (подію), інший – думає, як вчинити: як діяч чи як спостерігач та демонструє свою позицію.